

DHK - Geografija

Per III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1999 3

91

4 600003795, 1

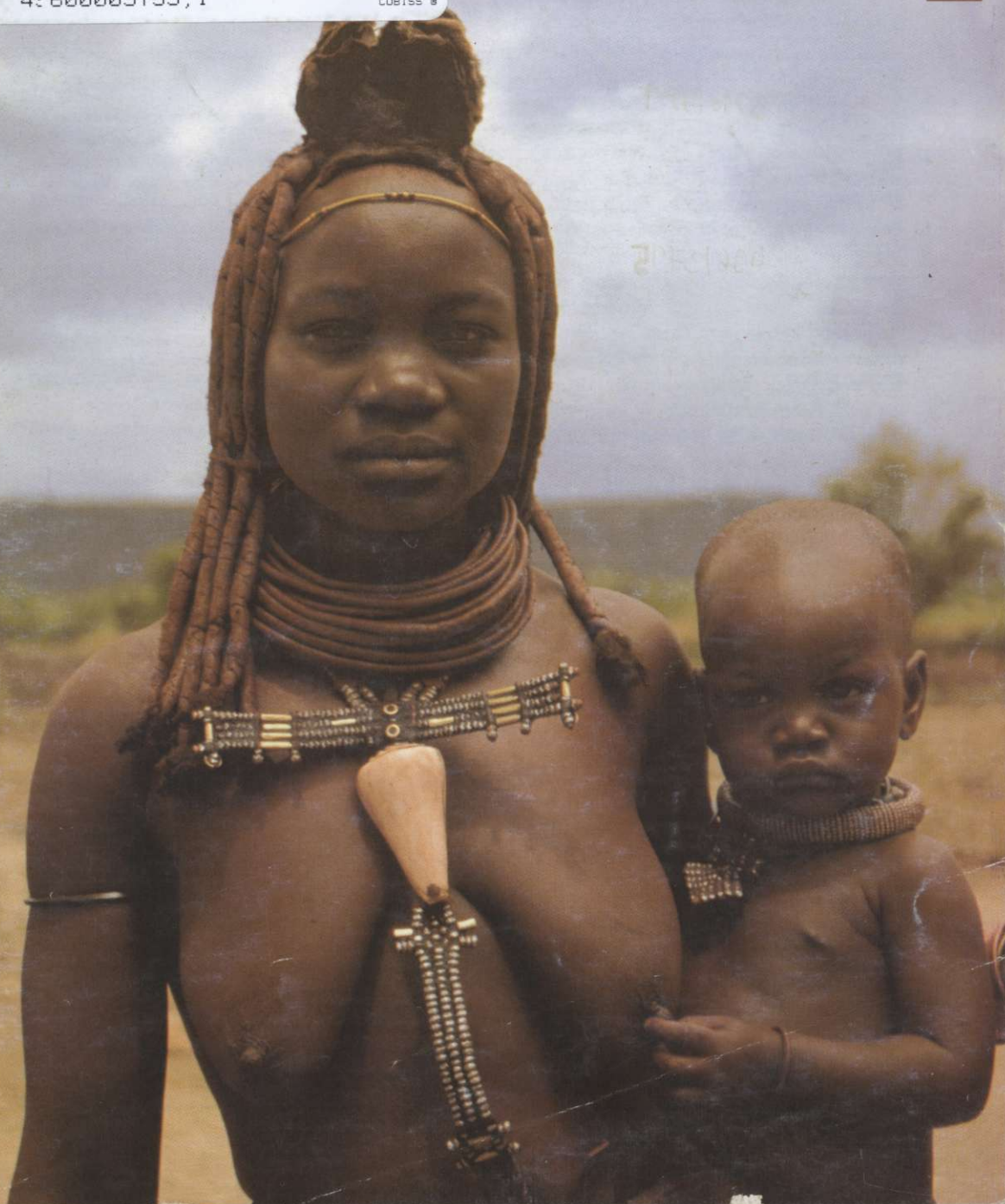
UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS

GRAFSKI OBZORNIK

LETO 1999 LETNIK 46

1

GEOGRAFSKI OBZORNIK**Strkovna revija za popularizacijo geografije**

Založnik Zveza geografskih
društev Slovenije

Naslov Aškerčeva 2
1000 Ljubljana
Slovenija

Glavni, odgovorni in tehnični urednik

Uredniški odbor Dragica Borko, Slavko Brinovec, Karmen Cunder,
Drago Kladnik, Marko Krevs, Jurij Kunaver, Miha Pavšek

Prelom

Tiskar

Izhajanje

Finančna podpora

Cena

Žiro račun

Drago Perko

SYNCOMP

Collegium Graphicum

Četrletno

Ministrstvo za
šolstvo in šport

450,00 SIT

APP

50100-678-44109

Association of the Geographical
Societies of Slovenia

Aškerčeva 2
1000 Ljubljana
Slovenija

Chief, Responsible and Technical Editor

Editorial Board

Typesetting

Printer

Frequency

Financial Support

Price

Bank Account

Nova Ljubljanska banka
50100-620-133 7383-20885/0**RAZISKOVANJE**

3

RESEARCH

Matej Gabrovec in Drago Perko ✓
Zgodovinske dežele na današnjem ozemlju Slovenije 3 Historical provinces in the present territory of Slovenia

Eva Konečnik ✓

Hribovske kmetije kot prvina kulturne pokrajine 8 Solitary homesteads as element of cultural landscape

POPOTOVANJE

12

TRAVELLING

Špela Stres ✓

Himbe – obrazi davno minulega sveta 12 Himba – images of times long past

Zdenko Huzjan ✓

Balijska prepletanja 18 Interlacing Bali

IZOBRAŽEVANJE

22

EDUCATION

Igor Drnovšek ✓

Drobtinice iz geoučilnice 22 Small teaching means in a geography classroom 2

DOGODKI

24

EVENTS**OCENE**

28

REVIEWS**DRUŠTVA**

29

SOCIETIES

Vsak avtor je v celoti odgovoren za prispevek.

Each author is fully responsible for the task.

NASLOVNICA**FRONT PAGE**

Mati in otrok na sliki sta predstavnika afriškega polnomadskega živinorejskega ljudstva Himba, ki živi v Kaokoveldu v severozahodni Namibiji. Za Himbe je značilno, da si telo in tudi lase premažejo z mešanico žltavega masla in rdeče ilovice. S tem dobijo močno rdečkasto polt, kar je njihov lepotni ideal (foto: Špela Stres).

Mother and son in the photo are the Himba, African semi-nomadic pastoralists that inhabit the remote Kaokoveld, situated in north west Namibia. The daily use of cream, made of rancid butterfat and ochre powder, lends the body an intense reddish shine, which corresponds to the Himba ideal of beauty (photo: Špela Stres).

RAZISKOVANJE

ZGODOVINSKE DEŽELE NA
DANAŠNJEM OZEMLJU SLOVENIJE

Matej Gabrovec in Drago Perko

UDK: 911.6(497.4):353(436-89)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Zgodovinske dežele na današnjem ozemlju Slovenije

Članek predstavlja zemljevid nekdanjih avstrijskih dežel na območju današnje Slovenije, ki so v zavesti povprečnega Slovenca bolj žive kot pokrajine geografskih regionalizacij.

ABSTRACT

Historical provinces in the present territory of Slovenia

The article represents the map of the former Austrian provinces in the present territory of Slovenia, which are more vivid in consciousness of average Slovene than regions, achieved by geographic regionalizations.

AVTORJA

Matej Gabrovec

Naziv: dr., mag., univerzitetni diplomirani geograf in etnolog, znanstveni sodelavec
Naslov: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gospodarska 13, 1000 Ljubljana, Slovenija
Faks: +386 (0)61 125 77 93
Telefon: +386 (0)61 125 60 68
E-pismo: matej@zrc-sazu.si

Drago Perko

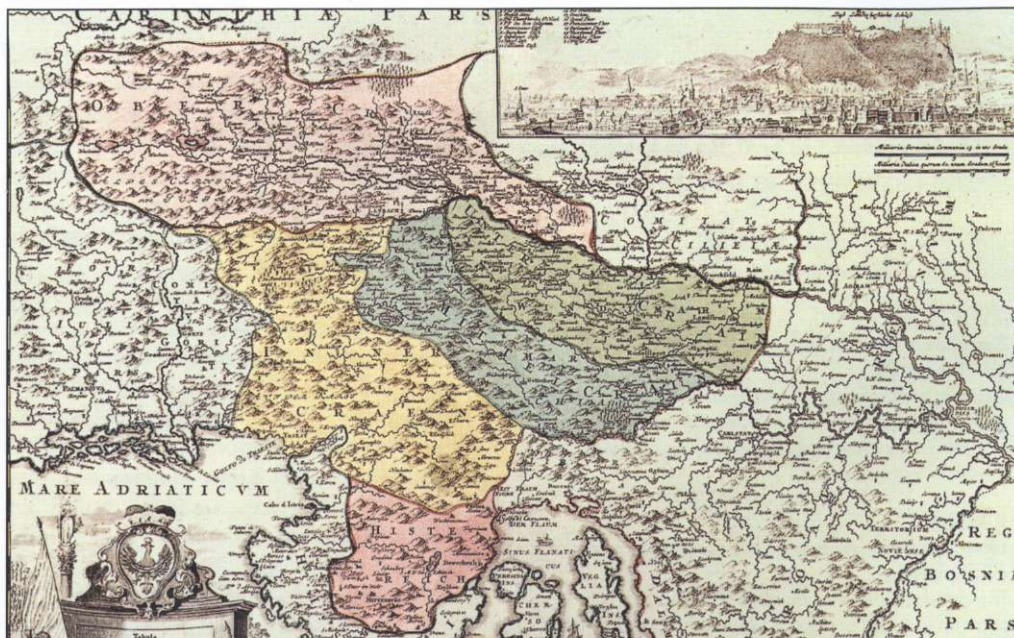
Naziv: dr., mag., univerzitetni diplomirani geograf in sociolog, višji znanstveni sodelavec
Naslov: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Gospodarska 13, 1000 Ljubljana, Slovenija
Faks: +386 (0)61 125 77 93
Telefon: +386 (0)61 125 60 68
E-pismo: drago@zrc-sazu.si

Po osamosvojitvi naše države se je med geografi raziskovalci zelo povečalo zanimanje za regionalizacijo Slovenije. Delitev Slovenije na pokrajine je zelo pomembna tudi za šolske geografe, saj je regionalizacija del osnovnošolskega, srednješolskega in visokošolskega izobraževanja. Žal (ali pa na srečo) med raziskovalci in učitelji ni enotnih pogledov na število in meje slovenskih pokrajin.

V zadnjih letih je bilo največ pogovorov o številu makroregij. Najbolj kakovostna in utemeljena razprava je potekala v okviru Komisije za znanstveno delo Zveze geografskih društev Slovenije, kjer so svoje poglede predstavili nekateri avtorji regionalizacij in drugi raziskovalci ter učitelji z vseh stopenj izobraževanja. Edini sklep razprave je bil, naj bi Slovenija ne imela več kot 5 makroregij in ne manj kot 4 makroregije.

Zanimivo je, da je med ljudmi najbolj zakoreninjena delitev Slovenije na dežele, čeprav dežele niso pokrajine v geografskem pomenu, ampak le ostanek administrativne delitve Avstro-Ogrske. Od takratne delitve cesarstva je minilo že skoraj sto let, ponekod pa na nekdanje deželne meje še vedno opozarjajo stari mejni kamni. Prav zato so na omenjenem sestanku Znanstvene komisije nekateri učitelji predlagali, da bi v učne načrte dodali delitev Slovenije na nekdanje dežele ali pa da bi ta delitev celo zamenjala naravnogeografsko regionalizacijo. Večina udeležencev se ni strinjala z opustitvijo naravnogeografske regionalizacije Slovenije v učnih načrtih, menila pa je, da bi bilo v učbenike smiselno uvrstiti zemljevid nekdanjih dežel, čeprav morda bolj spada v zgodovinske učbenike kot geografske.

Leta 1998 smo na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU pripravili zemljevid Avstrijske dežele leta 1914, ki prikazuje upravno razdelitev na ozemlju današnje Slovenije, kakršna je bila v začetku stoletja pred 1. svetovno vojno (3). Ogrski del cesarstva, kamor sta spadala Prekmurje in sedanja občina Razkrižje v Medmurju, je obsegal le 5 % ozemlja. Preostalo ozemlje: dežele Stajerska, Koroška, Kranjska, Goriška in Istra ter mesto Trst, je pripadalo avstrijskemu delu. Meja med Prekmur-

Slika 1: Pomanjšani izsek Zemljevida Vojvodine Kranjske s Slovensko marko in Istro (Johann Baptista Homann, 1716–1724), ki prikazuje delitev Kranjske na Gorenjsko, Notranjsko, Sredinsko in Dolenjsko.

Slika 2: Pomanjšani izsek Horografskega zemljevida Vojvodine Kranjske (Janez Dizma Florjančič, 1744), ki prikazuje območje Ljubljane, kjer so se stikale Gorenjska, Notranjska, Sredinska in Dolenjska.

Slika 3: Pomanjšani izsek jožefinskega zemljevida (6), ki prikazuje območje vzhodno od Rabeljskega jezera blizu meje med nekdanjimi deželami Koroško, Kranjsko in Goriško.

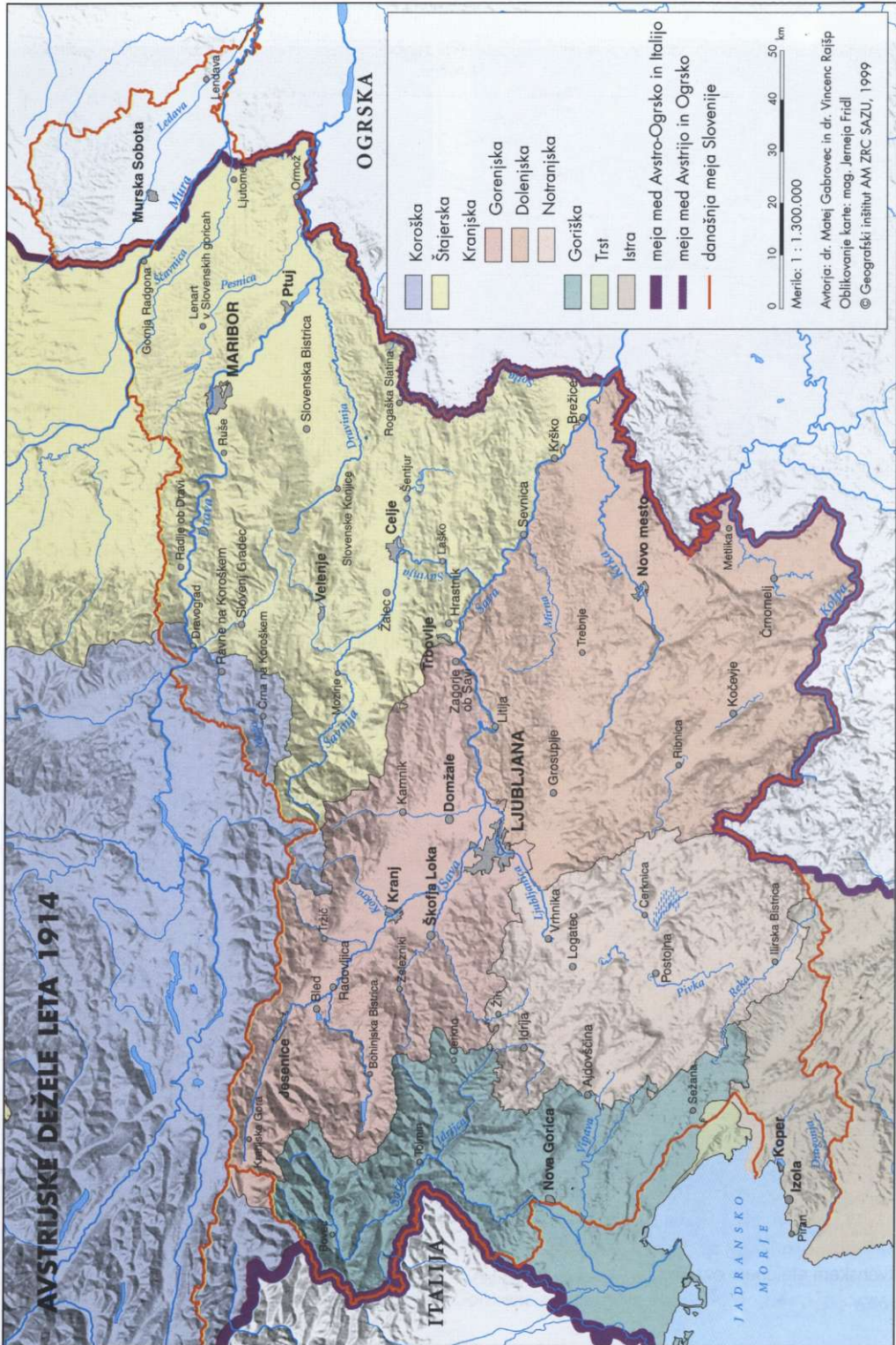

Slika 4: Mejni kamen med nekdanjima deželama Kranjsko in Štajersko pod Trojanami v Zajasovniku ob Bolski (foto: Jerneja Fridl).

jem in Štajersko ter Kranjsko in Štajersko je bila dokaj naravna, saj je potekala po rekah (Mura in Sava) in razvodnicah, podobno tudi meja med Kranjsko in zgornjim delom Goriške, za preostale deželne meje pa je to veljalo le na posameznih odsekih (2). Meje nekdanjih dežel še vedno potekajo večinoma po mejah današnjih katastrskih občin, ker so se te v zadnjem stoletju zelo malo spremenile.

Na zemljevidu so znotraj Kranjske označene meje med njenimi sestavnimi deli, Gorenjsko, Dolenjsko in Notranjsko, čeprav ta delitev, ki je med ljudmi zelo živa, nima nikakršne zveze z upravno razdelitvijo Kranjske na začetku 20. stoletja, ko se je delila na 11 okrajnih glavarstev in mesto Ljubljana. Pri določitvi meja znotraj Kranjske smo se oprli predvsem na Valvasorjeve zemljevide (8), meje med župnijami (4) in meje med avstrijskimi občinami z začetka stoletja (7).

Zanimivo pa je, da se Kranjska na nekaterih starejših zemljevidih deli na štiri dele. Na začetku 18. stoletja je nürnberški geograf in založnik Johann Baptista Homann (5) na podlagi podatkov Janeza Vajkarda Valvasorja pripravil Zemljevid Vojvodine Kranjske s Slovensko marko in Istro (Tabula Ducatus Carnioliae, Windorum Marchiae et Histriae), kjer je Kranjska (Crain) razdeljena na Gorenjsko (Ober Crain), Notranjsko (Inner Crain, na zemljevidu pomotoma piše Craen), Sredinsko (Mittel Crain) in Dolenjsko (Unter Crain). Tudi Janez Dizma Florjančič plemeniti Grienfeld (Joannes Disma Floriantschitsch de Grienfeld) je na Horografskem zemljevidu Vojvodine Kranjske (Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica), ki je na 12 listih v približnem merilu 1 : 100.000 izšel leta 1744 (1), razdelil Kranjsko (Carniolia) na: Gorenjsko (Carniolia Superior), Notranjsko (Carniolia Interior), Sredinsko (Carniolia Media)

Preglednica 1: Nekateri podatki za tiste dele nekdanjih avstro-ogrskih dežel in enot, ki so ležali na ozemlju današnje Slovenije.

Ime dežele	Površina		Število prebivalcev		Delež prebivalstva (%)		Gostota prebivalstva (število ljudi na km ²)		Rast med letoma 1869 in 1991
	(km ²)	(%)	leto 1869	leto 1991	leto 1869	leto 1991	leto 1869	leto 1991	(%)
Prekmurje	962	4,7	66.094	91.709	5,9	4,7	69	95	38,8
Štajerska	6044	29,8	412.682	717.549	36,6	36,5	68	119	73,9
Koroška	431	2,1	16.625	33.778	1,5	1,7	39	78	103,2
Kranjska	9904	48,9	462.928	923.126	41,0	47,0	47	93	99,4
Gorenjska	3123	15,4	173.281	573.184	15,4	29,2	55	184	230,8
Dolenjska	4376	21,6	201.246	236.994	17,8	12,1	46	54	17,8
Notranjska	2405	11,9	88.401	112.948	7,8	5,7	37	47	27,8
Goriška	2190	10,8	115.848	115.888	10,3	5,9	53	53	0,0
Istra	728	3,6	53.491	83.803	4,7	4,2	74	115	56,7
Trst	14	0,1	74	133	0,0	0,0	5	9	79,7
Skupaj	20273	100,0	1.127.742	1.965.986	100,0	0,0	5	9	79,7

in Dolenjsko (Carniola Inferior). V grobem je Dolenjska ležala med Savo na severu, severnim vznožjem Gorjancev na jugovzhodu, Krko na jugu ter lško in Ljubljano na severozahodu, Sredinska južno od Dolenjske do Kolpe na jugovzhodu in jugu, Snežnika in Javornikov na jugozahodu ter Ljubljane in lške na severozahodu, Notranjska vzhodno od Sredinske do Idrije in Gradašnice na severu, Gorenjska pa severno od Idrije, Gradašnice, Ljubljane in Save. Sredinska, najmanj poznana od vseh štirih, je tako po Florjančiču obsegala predvsem Ljubljansko barje med Ljubljano in lško, vzhodni del Javornikov, Notranjsko in Kočevsko-Ribniško podolje ter Krmsko višavje, Bloke in druge planote med podoljema, zahodno Suho krajino, Kočevski rog, Belo krajino in Gorjance.

Ob popisu prebivalstva leta 1869 je največ prebivalcev, skoraj pol milijona, živelo v kranjskem delu današnje Slovenije, nato pa v štajerskem delu, dobrih 400.000. Najgostejše je bil poseljen istrski del s 74 ljudmi na km², najredkeje pa koroški del s 39 ljudmi na km². Če bi bile meje enake še danes, bi bil leta 1991 najgostejše poseljen štajerski del s 119 ljudmi na km², najredkeje pa goriški del s 53 ljudmi na km² (2).

Edina dežela, ki je v celoti ležala na slovenskem etničnem ozemlju, je bila Kranjska. Obsegala je skoraj točno polovico današnje Slo-

venije. Zato se izraz Kranjci včasih uporablja kot drugo ime za Slovence. Zdaj je del nekdanje Kranjske zunaj Slovenije, na ozemlju Italije namreč leži nekdanja kranjska občina Fužine (Bela Peč) pri Trbižu.

1. Floriantschitsch de Grienfeld, J. D. 1744: *Ducatus Carnioliae Tabula Chorographica. Labaci.* (Faksimile izvirnika v zbirki *Monumenta Slovenica, Ljubljana, 1995.*)
2. Gabrovec, M., Perko, D. 1998: *Zgodovinske dežele Slovenije. Slovenija – pokrajine in ljudje. Ljubljana.*
3. Gabrovec, M., Rajšp, V. 1998: *Avstrijske dežele leta 1994 (zemljevid v merilu 1 : 750.000). Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.*
4. Lešnik, R. 1990: *Karta upravna razdelitve katoliške cerkve v merilu 1 : 500.000. Ljubljana.*
5. Mihevc, B. 1998: *Slovenija na starejših zemljevidih. Geografski atlas Slovenije. Ljubljana.*
6. Rajšp, V., Trpin, D. 1997: *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787, 3. del. Ljubljana.*
7. *Spezialortsrepertorium der Österreichischen Länder. IV.–VII. Wien, 1917–19.*
8. Valvasor J. W. 1689: *Die Ehre des Herzogtums Krain. Laibach, Nürnberg.* (Faksimile izvirnika, Rudolfswert, 1877–79.)

RAZISKOVANJE

HRIBOVSKKE KMETIJE KOT PRVINA KULTURNE POKRAJINE

Eva Konečnik

UDK: 91(497.4-18):631.111(23)

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Hribovske kmetije kot prvina kulturne pokrajine

Članek predstavlja samotne hribovske kmetije kot najbolj značilno naselitveno obliko slovenskega hribovskega sveta. S pomočjo anketiranja na kmetijah avtorica na primeru Slovenjgraškega Pohorja ugotavlja, katere prvine, povezane s kmečkimi gospodarstvi, oblikujejo hribovske kulturne pokrajine.

ABSTRACT

Solitary homesteads as element of cultural landscape

Solitary homesteads as the most typical form of the settlement pattern in the Slovene hills are presented in the article. On the basis of information, gathered by questionnaire on the Slovenj Gradec Pohorje, the author states the elements, connected with homesteads, that transform cultural landscape.

AVTOR

Eva Konečnik

Naziv: profesor geografije in zgodovine

Naslov: Mislinjska Dobrava 47, 2383 Šmartno pri Slovenj Gradcu, Slovenija

Telefon: +386 (0)602 53 593

E-pismo: eva.konecnik@guest.arnes.si

Najpomembnejše prvine, ki določajo pej-saž hribovske kulturne pokrajine so:

- razmestitev kmetij glede na kamnine, prsti in vode, nadmorsko višino, naklon, ekspozicijo in oblike površja ter glede na oddaljenost od krajevnih središč s cerkvijo,
- raba zemljišč (zemljiške kategorije),
- prevladujoča gospodarska dejavnost,
- sestava prebivalstva in
- oblika kmečkega doma.

Hribovske kmetije smo raziskovali na delu Slovenjgraškega Pohorja med Golavabuko in Malo Mislinjo. V vzorec smo zajeli sto enajst kmetij v šestih naseljih. Večino podatkov smo zbrali s terenskimi deli, predvsem anketiranjem in kartiranjem, ter iz literature, zlasti iz razprave Ivana Gamsa Hribovske kmetije Slovenjgraškega Pohorja, ki je izšla v Geografskem zborniku (4).

Pomembna naravna sestavina pokrajine, ki določa razmestitev kmetij, so kamnine, saj vplivajo na reliefne oblike, vodne razmere in kakovost prsti, s tem pa tudi na rastje. Na obravnavanem območju prevladujejo metamorfne in magmatske kamnine. Pri razmestitvi kmetij še posebej izstopa dacit, na katerem prevladujejo večji nakloni in zato tanjša skeletna prst, ki je neprimerna za obdelavo. Zato je število kmetij na tej podlagi zelo majhno.

Preglednica 1: Število kmetij glede na kamninsko podlago.

Kamninska podlaga	Število kmetij
muskovitno-biotitov gnajs s prehodi v blestnik z žilami pegmatitnega gnajsa	27
stavrolitov blestnik s prehodi v gnajs	10
biotitno-muskovitov blestnik s prehodi v gnajs	40
biotitno-amfibolov skrilavec, amfibolit, uralitiziran diabaz	4
apnenec, lapornat apnenec	0
amfibolit s prehodi v amfibolov skrilavec	2
diaforit	21
dacit	7

Ker so kamnine neprepustne, se je razvila gosta mreža vodotokov, ki je bila v času kolonizacije pomemben razmestitveni dejavnik. Kmetije ležijo na obvladljivih razdaljah od te-

kočih voda, ki so bile v preteklosti edini energijski vir. Kar 57 % hribovskih kmetij je imelo do sredine tega stoletja lasten mlin, 10 % pa tudi žage na vodni pogon. Še danes imajo vse kmetije, razen ene, na tem območju nepresahljive vire pitne vode.

Na lego hribovskih kmetij je močno vplivala nadmorska višina in z njo povezane podnebne razmere. Zgornja meja inverzne plasti na Slovenjgraškem Pohorju poteka največkrat na nadmorski višini od 800 do 900 m. Nad to ločnico se možnosti za kmetovanje poslabšajo. Zato kar dve tretjini kmečkih gospodarstev leži nižje od 900 m. Pod 800 m prevladuje živinoreja, višje pa gozdarstvo.

Z nadmorsko višino se spreminja tudi povprečna velikost kmetij. Višje ležeče kmetije so večje. Že Pavle Blaznik je pri študiju srednjeveških virov ugotavljal, da so bile starejše kmetije manjše od mlajših, saj so zavzele podnebno in reliefno ugodnejše površine. Mlajša kolonizacija se je morala zadovoljiti z manj ugodnimi območji, zato so kmetije za preživetje potrebovale večja zemljišča.

Preglednica 2: Povprečna velikost kmetij in površina gozda glede na nadmorsko višino.

Višinski pasovi (m)	Kmetije (ha)	Gozd (ha)
do 600	12,2	6,0
601 do 700	15,0	8,9
701 do 800	18,5	12,8
801 do 900	23,9	17,7
901 do 1000	28,4	18,6
1001 do 1100	40,3	31,5
1101 do 1200	36,6	10,4

Razmestitev kmečkih gospodarstev je povezana tudi z oblikami in nakloni površja. Kmetije ležijo večinoma na širokih, izrazitih policah prisojnih pobočjih; na enakomerneje padajočih pobočjih, na vrhovih in slemenih, pa tudi v kotanjah in grapah. Zemljišča kmetij so predvsem na naklonih med 20 in 40 %, (11,5 do 22°), ki še omogočajo pašno-košni sistem z živinorejo.

V kolonizacijskih časih in kasneje so bile kmetije samooskrbne in zato bolj ali manj

neodvisne od dolinskih središč. Glavni dejavnik, ki je ljudi privabljal v nižinske vasi, so bile cerkve. Zaradi tovrstne navade so domove gradili v še obvladljivi oddaljenosti od središča s cerkvijo. Tako največji delež kmetij (44 %) vzorčnega območja leži med 1250 in 2500 m zračne razdalje od takšnega središča.

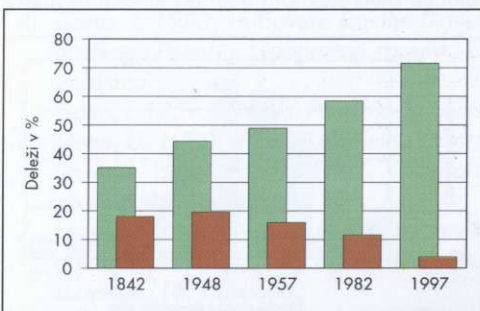
Pejsaž hribovske kulturne pokrajine v veliki meri določa način rabe zemljišč, tudi gozda, katerega delež z višino narašča. Nad 800 m dosega tolikšno površino, da gozdarstvo postane prevladujoča gospodarska dejavnost. Delež gozda narašča tudi z večanjem naklona.

Kakšna bo kulturna pokrajina v prihodnosti, nakazuje dejstvo, da se obseg gozdnih površin bolj ali manj stalno veča že od začetka 19. stoletja.

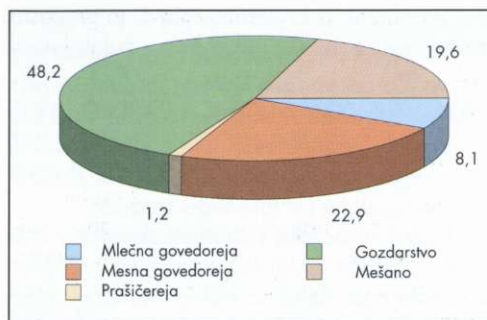
V pokrajini je močno ozelenjevanje. Poljedelstvo se opušča predvsem na bolj strmih in višjih predelih, kjer njiv skorajda ni več.

Posledica rabe zemljišč, naravnih možnosti, družbenih razmer in aktivnosti posameznika je prevladujoča gospodarska dejavnost kmetij. Na skoraj polovici aktivnih hribovskih kmetij prevladuje gozdarstvo, na tretjini pa živinoreja. Mlečno živinorejo je v zadnjem času zamenjala mesna, ki zahteva manj dela in pogosto prinaša večje zasluške.

Zanimive so dopolnilne dejavnosti, na primer avtoprevoznništvo, avtoličarstvo, keramičarstvo, predelava lesa, turizem, gojenje jelenov, proizvodnja bučnega in totrovega olja ter proizvodnja energije, ki mnogokrat nimajo

Slika 1: Delež gozda (zeleno) in njiv (rjavo) v naselju Golavabuka od 19. stoletja do leta 1982 (4) in leta 1997.

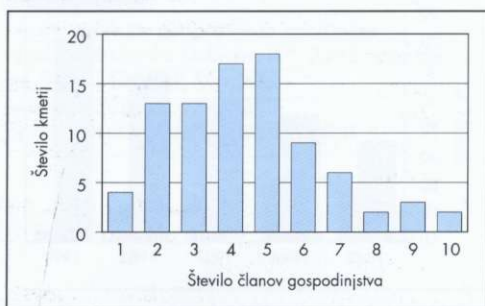
Slika 2: Prevladujoča gospodarska usmerjenost aktivnih, naseljenih hribovskih kmetij na obravnavanem območju.

nobene stične točke s pokrajino oziroma osnovno usmeritvijo kmetije.

Povprečna velikost kmetij obravnavanega območja je 21,9 ha, kar je manj od povprečja za celotno Slovenjgraško Pohorje, ki je 27,1 ha (4), in od povprečja za vsa hribovska območja v Sloveniji, ki je 41,7 ha (6). Večje od povprečne vrednosti so predvsem kmetije, ki segajo na ovršje Pohorja, kar je predvsem posledica slabšanja klimatskih pogojev.

Velikost kmečkih gospodarstev je povezana med drugim tudi s prevladujočo gospodarsko dejavnostjo. Tako so gozdarske kmetije velike povprečno 28,5 ha, živinorejske 13,7 ha, mešane pa 13,5 ha.

Analiza gospodinjstev obravnavanega območja je pokazala, da je število prebivalcev na kmetijah bolj povezano s težavostjo obdelovanja kot z velikostjo zemljišča. Izračun korelacije med številom ljudi na kmetiji in njeno

Slika 3: Število aktivnih hribovskih kmetij glede na število članov gospodinjstva.

velikostjo je na primeru Pohorja pokazal (8), da je med njima zelo nizka stopnja povezanosti ($r = -0,28$).

Praviloma imajo največ članov mešana kmečka gospodarstva, najmanj pa kmetije, ki so usmerjene v gozdarstvo. Popolno sestavo družinskih članov (stara starša, gospodarja, vsaj trije otroci) ima le 14,9 % vzorčnih gospodinjstev. Petina aktivnih kmečkih gospodinjstev je glede na sestavo prebivalstva že ogroženih. To so kmetije, na katerih vztraja le še eden od družinskih članov ali dva člana z neurejenim nasledstvom. Dodatna desetina kmetij ima naslednike, ki pri starosti nad 25 let še niso poročeni. Ob vseh drugih problemih sta danes najočitnejši zavori napredka številnih hribovskih kmetij prav vprašanje ženitve oziroma možitve in vprašanje nasledstva, ki je urejeno pri manj kot tretjini raziskanih kmetij v Sloveniji (7).

Primerjava podatkov starostne sestave prebivalstva leta 1982 na Slovenjgraškem Pohorju (4) in danes na obravnavanem območju je pokazala na zmanjševanje deleža otrok in mladih do 15 let. Nekoliko se je povečal odstotek prebivalstva v aktivni dobi od 16. do 64. leta starosti, najbolj opazno pa je povečanje deleža v starosti 65 let in več. Povprečna starost prebivalstva na območju je 43,5 leta, starostni indeks pa 74,8.

Podatki o spolni sestavi prebivalstva na celotnem Pohorju kažejo prevlado moških, na izbranem območju Slovenjgraškega Pohorja pa so nekoliko številčnejše ženske (51,7 % vsega prebivalstva). To je za nadaljnjo rast in proizvodno preobrazbo kmetij, ki praviloma potrebujejo več moške delovne sile, neugodno.

Izobrazbena raven prebivalstva je nizka, saj ima kar 49,6 % prebivalcev, starih nad 15 let, dokončano samo osnovno šolo ali manj. Le 3 % prebivalcev imajo kmetijsko ali gozdarsko izobrazbo, kar je glede na njihove korenine presenetljivo. Dokončano fakulteto imajo prav tako samo 3 % prebivalcev območja.

Danes je skoraj nujno, da je zaposlen vsaj en član družine. Razmerje med kmečko in nekmečko delovno silo je 2,4 : 1, kar pomeni, da na dva kmečka delavca pride en zaposlen, ki dela izven kmetijske dejavnosti. Posledica vse

bolj množičnega zaposlovanja v nekmetijskih dejavnostih pa je, da sta po zaposlitveni sestavi kar dve tretjini kmetij mešani.

Za celotno Pohorje je bilo ugotovljeno (8), da velikost kmetije rahlo vpliva na število zaposlenih v neagrarnih dejavnostih ($r=0,42$). Podobno velja za obravnavano območje, saj se sorazmerno z manjšanjem posestva večja število zaposlenih izven kmetijstva, ki pa je seveda odvisno tudi od prebivalstvene sestave gospodinjstev, prometnic, bližine in zmožljivosti zaposlitvenih središč, tradicije in podobnega. Nekmetijske zaposlitve vnašanje v pokrajino nove poteze in vplivajo na njeno preobrazbo.

Oblika kmečkega doma ima kot prva kulturne pokrajine skoraj enako pomembno fiziognomsko in funkcijsko vlogo. Kompleksno vpetost v pokrajino odsevajo predvsem stari, tradicionalno grajeni domovi.

Avtohtoni kmečki domovi izhajajo iz »pohorskih dimnic«. So pritlične, redkeje nadstropne stavbe s podolgovatimi tlorisi. Strehe so izrazite, velike, strme, dvokapne, s šopi v zaključkih (3). Prvotna kritina so bile lesene skodle ali deske. Okna so majhna in razvrščena simetrično glede na prostore v notranjščini. Pretežno lesena stavba ima le skromne posebne arhitekturne detaje, ali pa jih sploh nima (1).

Na obravnavanem območju je 34 % vseh stavb tradicionalnih kmečkih hiš z deloma ohranjenimi avtohtonimi arhitekturnimi prvami. Popolnoma avtohtone stavbe so zelo redke. Adaptiranih in »pomeščanih« je 31,6 % stanovanjskih stavb, novih pa 34,6 %. Novogradnje nimajo avtohtonih arhitekturnih členov in niso prilagojene posebnostim kmečkega načina življenja.

Kmečki dom sestavljajo poleg stanovanjskih hiš še druge stavbe z novejšimi gradbenimi prvami in materiali, drugi pa celo izginjajo, na primer kašče. S stanovanjsko hišo, hlevom, skednjem, kaščo, čebelnjakom in utami različnih namembnosti se je v preteklosti sklenil krog kmečkega doma. Zaradi današnje živinorejske usmerjenosti in splošnega razvoja se je spremenil ustroj kmetij. Pojavili so se silosi, strojne lope in garaže. Več kot polovica hribovskih kmetij ima tri ali štiri posebej stoječa poslopja.

Avtohtona razporeditev stavb je gručasta, takšna pa prevladuje tudi danes, saj jo ima še 44 % kmetij. Navadno hiša stoji s slemenom pravokotno na plastnice zemljišča, gospodarska poslopja pa so postavljena vzporedno z njimi.

Velika prednost hribovskih kmetij je kakovosten bivalni prostor z nadpovprečnim osončenjem, višjimi najnižjimi temperaturami v hladni polovici leta, čistejšim zrakom in boljšim razgledom, kar pride do veljave predvsem pri višji življenjski ravni, ki pa je večina vzorčnih kmetij nima. Da imajo slabe razmere še vedno večjo težo kot prednosti glede na življenje v dolini, dokazuje hribovska depopulacija (4). Kar 42 od 111 obravnavanih kmetij je ostalo brez gospodarjev, ki bi od svoje zemlje tudi živeli.

Hribovska kulturna pokrajina je v procesu preobrazbe, ki jo nakazujejo goloseki, številni vikendi na najbolj izpostavljenih legah, propadajoča poslopja, izginjanje tradicionalne oblike kmečkega doma, ozelenjevanje in ogozdovanje, ostarevanje in odseljevanje prebivalstva in podobno. Procesov spreminjanja ni mogoče ustaviti. Kljub temu bi morali najti načine za ohranitev obstoječe pokrajine, saj je, kot pravi maksima Augusta Rodina (2), »tradicijo treba razvijati in vzdrževati, ne pa konzervirati«.

1. Cvar, A. 1988: *Karavanška hiša*. Ljubljana.
2. Drozg, V. 1995: *Morfologija vaških naselij v Sloveniji*. *Geographica Slovenica*, 24. Ljubljana.
3. Fister, P. 1993: *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*. Ljubljana.
4. Gams, I. 1983: *Hribovske kmetije Slovenjegraškega Pohorja*. *Geografski zbornik*, 23. Ljubljana.
5. Gams, I. 1959: *Pohorsko Podravje*. Ljubljana.
6. Meze, D. 1980: *Hribovske kmetije v Gornji Savinjski dolini po letu 1967*. *Geografski zbornik*, 19. Ljubljana.
7. Meze, D. 1986: *Nekaj splošnih ugotovitev o hribovskih kmetijah na Slovenskem*, *Raziskovalec*, 16. Ljubljana.
8. Natek, M. 1992: *Prebivalstvo hribovskih kmetij na Pohorju*. *Geographica Slovenica*, 23. Ljubljana.

POPOTOVANJE

HIMBE – OBRAZI DAVNO MINULEGA SVETA

Špela Stres

UDK: 397.7(688 Kaokoveld)

COBISS: 1.05

IZVLEČEK

Himba – obrazy dawno minulego sweta

Članek predstavlja nekatere značilnosti ljudstva Himba, ki živi v Kaokoveldu v severozahodni Namibiji, in avtoričina občutja ob obisku tega afriškega polnomadskega živinorejskega ljudstva.

ABSTRACT

Himba – images of times long past

The article presents some characteristics of the Himba tribe, living in Kaokoveldu in north west Namibia as well as some author's personal feelings, provoked by her visited of these African semi-nomadic pastoralists.

AVTOR

Špela Stres

Naziv: univerzitetna diplomirana inženirka fizike, asistentka

Naslov: Odsek za fiziko nizkih in srednjih energij
Instituta »Jožef Stefan«, Jamova 39,
1000 Ljubljana, Slovenija

Faks: +386 (0)61 123 21 20

Telefon: +386 (0)61 177 34 84

E-pismo: spela.stres@ijs.si

Ko sem bila še majhen otrok, nevedna in naivna, sem se z navdušenjem lotila branja indijanaric Karla Maya. Vinetu, Nšoču, oče in sin Medved so me nadvse prevzeli, a globoko v srcu nekako nisem mogla povsem verjeti uničevalni moči, s katero je evropska kultura vdr-la med Indijance in jih oropala najgloblje človečnosti, njihove lastne identitete.

Moralo je preteči dobro desetletje, da sem se bila pripravljena s podobno problematiko zares soočiti, tokrat na povsem drugem delu zemeljske oble, v puštinjah in goščavah južne Afrike ob reki Kunene, na namibijsko-angolski meji, kjer živijo pripadniki od boga in vseh ostalih domala pozabljenega ljudstva Himba.

Zgodovina prča o prihodu, razvoju, načinu življenja, vojnah in roparskih pohodih teh ljudi iz ljudstva Herera, ki so si sčasoma pridobili novo ime, ljudstvo Himba. Na žalost pogled na to nekoč neodvisno ljudstvo danes v srcu popotnika vzbuja neko nedoločeno žalost s sledmi otopelosti, kot jo ugledaš v očeh skoraj slehernega Himbe. Vendar ne opaziš najprej izgubljenosti njegovega pogleda. Najprej opaziš njegovo izrazito presenetljivo in drugačno zunanost, zaradi katere se ti zazdi, da si skočil za velik korak v preteklost.

Koža, premazana z mešanico rdeče zemlje in blata, jih na prvi pogled posvetli, da na pol gola telesa sploh ne izgledajo črna, ampak se rdečkasto svetijo pod pripekajočim afriškim soncem.

V tanke kite spleteni lasje, ravno tako premazani z zemljo, so pri dekletcih, nedoraslih za poroko, počesani naprej, dorasle pa se šopirijo z nazaj vrženimi kitami. Poročene si za nameček omislijo še perjanico iz antilopine kože, s katero so vsi pripadniki plemena oviti okrog pasu že od dobrega tedna po rojstvu.

Dečki prenašajo dve debeli, na obraz višči kiti. Ko jim poglavar prizna zrelost in si smejo ogledati dekleta za žene po sosednjih naseljih, jim kiti spletejo na hrbet.

Noge vseh pripadnikov plemena Himba so skoraj do kolen omotane z umetelno okrašenimi bakrenimi obročki, ženske pa se z njimi okrasijo še po lahteh. Okrog vratu imajo fantje težak kovinski jarem iz prepletenih srebrnih

Slika 1: Člani ljudstva Himba si kožo in v kite spletene lase premažejo z rdečo ilovico (foto: Špela Stres).

žičk, dekleta pa poleg tega še ogrlico, na kateri je obešena morska školjka. Lepota in bogastvo ogrlice sta odvisna od družbenega statusa družine, ki ji deček ali deklica pripada. Vsekakor pa stvar ni poceni, saj so prenekateri samo školjko pribarantali za ceno ene krave.

Menda so bili vedno takšni, vendar niso vedno živeli tod.

Sredi 16. stoletja, kmalu po prihodu ljudstev Ovambo in Kavango v Namibijo, so prek reke Kunene na severu današnje Namibije proti južnejšim in vzhodnejšim delom Afrike prodirali pripadniki ljudstva Herero. Njihov cilj so bile rodovitne travnate ravnine današnjega narodnega parka Etoša. Vendar je bil odpor ljudstva Ovambo, ki je to ozemlje, bogato z divjadjo in rastjem, poselilo malo pred tem, premočan in Hereri so morali ostati v višjeležečih suhih predelih Kaokovelda.

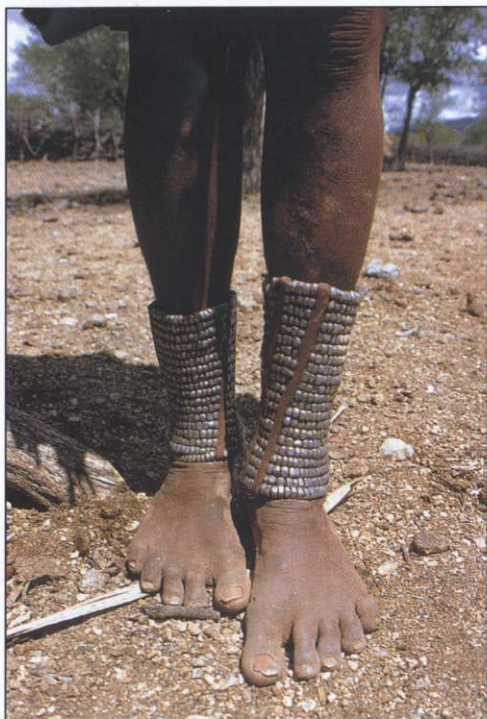
Zaradi pomanjkanja padavin so se Hereri na območju Kaokovelda oprijeli nomadskega načina življenja. Živino so gonili med daleč razpršenimi vodnimi viri: od peščene vod-

ne luknje do globoko izkopanega vodnjaka, od strmih pobočij kamnitih hribov do oddaljenih ravníc polpuščave, ki se izteka v Namibijsko puščavo.

Svobodno življenje na sušni zemlji Kaokovelda se je sredi 19. stoletja končalo z vpadi roparskih tolpe iz plemena Nama, ki so prihajale z juga. Ker so bila hererska naselja razsejana daleč narazen, se roparjem niso mogli upirati. Ko so zasedli najpomembnejše vodne vire, od koder so ropali živino hererskih naseljencev, so Hereri zbežali nazaj proti severu čez reko Kunene v Angolo pod okrilje črncev plemena Ngambve.

Ngabve so begunce začele imenovati »Ovahimba«, kar pomeni berači. Niso prosili le za zatočišče, temveč tudi za hrano in prebivališče. Predvsem pred prebegom v Angolo so se prehranjevali v glavnem z nabiralništvom, saj so bili med roparskimi napadi južnih tolpe ob večino goveda.

Kmalu se je izkazalo, da novopoiimenovano ljudstvo Himba ne bo ostalo v Angoli prav

Slika 2: Vsak Himba ima noge pod koleni omotane s kovinskimi obročki (foto: Špela Stres).

dolgo, saj je prav v tem času eden najpomembnejših Hererov, po imenu Vita, ki bi ga pri nas v prevodu imenovali kar gospod Vojna, organiziral upor in osvojil ter ponovno naselil s Himbami večji del izgubljenega ozemlja v Kaokoveldu.

Vita je bil visokega rodu znotraj hererske hierarhične lestvice, nečak črnkega poglavarja plemen z območja reke Svakop v Namibiji. Ko se je njegov oče pridružil odpravi Fredericka Greena v Angolo, se je odločil, da mu bo sledil.

Po prihodu v Angolo je naletel na skupine Ovahimb, ki so bile več kot navdušene nad njegovim predlogom, da ponovno zavzamejo področje Kaokovelda. Pridružili so se jim še ostanki hererskih čet, ki so izgubile svoj uporniški boj proti nemški administraciji med letoma 1904 in 1905. Spoprijateljili so se s Portugalcji, ki so vladali v Angoli, tako da so jim pomagali pomiriti uporniške skupine na območju An-

gole in si s tem omogočili dokaj stalno oskrbo z orožjem in tako kakih deset let neusmiljeno ropali po območjih jugovzhodne Angole in severnih obronkov Kaokovelda.

Po koncu 1. svetovne vojne je prišla leta 1919 tudi do Vite novica, da so morali Nemci oblasti v Namibiji predati administraciji Južne Afrike. Tedaj je Vita odločil, da je pravi trenutek za ponovno poselitev Kaokovelda. Predvsem Himbe so mu rade volje sledili in v tem času poselili večji del osrednjega ter južnega Kaokovelda, velik del ljudstva pa je ostal tudi v jugozahodni Angoli.

Mi smo bili namenjeni na obisk k Himbam na južni strani reke Kunene, v Kaokoveld, del Namibije, ki ga dostikrat opisujejo kot »zadnja afriška velika divjina«. Čeprav je morda samo ime daleč od resnice, je ta oddaljen košček Namibije zagotovo eden najbolj naravnih, divjih in neokrnjenih.

Do Opuwa, glavnega mesta Kaokovelda, je bila vožnja od obale tod zaradi antarktičnih morskih tokov mrzlega Atlantskega oceana, prek severnih delov Namibijske puščave, ki počasi prehaja v polpuščavo in nato višje predele Kaokovelda, kar dolga in naporna. Mesto je bilo veliko razočaranje: cementni bloki, zloženi v brezoblične podobe nekakšnih bivalnih utic, glavna ulica, blatna od nedavnega dežja, ki je ceste na poti do tod spremenil v hudourniški strugami podobno peščeno poskakovanje, ter izgubljeni pogledi ob poti stoječih Himb in Hererov.

»Slikati pa ne, ne brez dovoljenja, res ne« so naslednji dan v rohnem najetega džipa izginjala svarila našega novega vodiča. To je bil Alfonso Peringando-Kaendo, sicer po poklicu gradbenik in nekdanji upornik proti rasističnemu režimu Južne Afrike, drugače pa velik ljubitelj krajevnih ljudstev in borec za ohranitev načina življenja ter jezika, kulture in njihove identitete; vsaj tako se nam je predstavljal zvečer ob ognju, ki je odganjal mrčes in za katerega Afričani, če jih pobaraš, ali smeš zakuriti, odgovorijo: »Saj si vendar v Afriki! Kje pa boš kuril ogenj, če ne ravno v Afriki!«

Alfonso sem njegovo obnašanje že davno oprostila. Oprostila sem mu za tistih nekaj ki-

logramov sladkorja in tobaka, ki smo ga po njegovem nasvetu v majhnih vrečkah in po pesteh razdeljevali Himbam na poti v notranjost divje dežele, ki smo se jo namenili obiskati. Oprostila sem mu gospodovalen odnos, s katerim je razvrščal Himbe, ki smo jih spotoma srečali, v različne poze, se jim pridružil na fotografijah kot njihov zapovednik in gospodar, zagotovo pa večvrednejši. Oprostila sem mu za tiste litre žganja, ki smo ga po njegovem nasvetu odnesli s seboj na pot, da je poglavar obcestne vasi lahko globoko nagnil steklenico in pil v dolgih požirkih, eni od njegovih snah pa je močno zaudarjajoča prozorna tekočina med hlavnimi požirki tekla mimo ust po bradi in med prsmi do antilopine kože, s katero je bila odeta okrog pasu. Oprostila pa sem mu samo zaradi enega razloga. S svojim omalovažujočim odnosom do Himb je bil živi odsev vedenja Evropejcev do namibijskih črncev tega in prejšnjega stoletja. Kako naj obsojam neprimerno vedenje črnega človeka, ko pa vem, da se ga je naučil pri kultiviranem belem osvajačcu? In čeprav skušam zabrisati dejstvo, da so menjavo sladkorja za fotografiranje uvedli prav beli turisti, željni vsakovrstnih vznemirjenj, ne morem pozabiti, da nobeden izmed Himb v svojem življenju ne bo videl zobozdravnika.

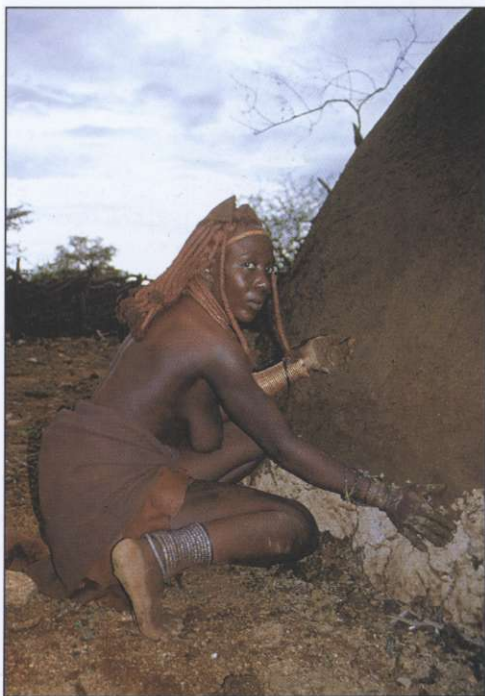
Že pri obisku prve tradicionalne vasi Himb, imenovane kraal, sta nas v oči zbudili dve stvari. Pri vhodu v ogrado, ki določa meje kraala, so nas pričakale na pol gole, a z raznovrstnim nakitom prekrите in z mešanico iztrebkov in rdeče zemlje, ki jo obredno prinašajo iz oddaljenih gora, premazane ženske. V notranjosti kraala, ki je predstavljala nekakšno steno družinskega doma, je sedel moški in kuril ogenj. Sprva se mi je zdela takšna razpostavitve prebivalcev kraala zgolj naključje, potem pa, ko se je slika ponavljala iz kraala v kraal, me je Alfonso podučil o osnovnih običajih tega ljudstva.

Najbolj me je presenetilo dejstvo, da ljudstvo Himb upošteva tako patriarhalno kot tudi matriarhalno rodovniško linijo prednikov. Na prvi pogled sta se mi zdeli obe štetji v popolnem nasprotju, toda kmalu se mi je odkrilo, da vsaka od rodovniških linij v družbi Himb predstavlja popolnoma različne interese: po patriar-

halni liniji so prednostno organizirani zakoni bivanja, religioznih opravil ter avtoriteta in osebna veljavnost v družini, medtem ko se delitev večine premoženja odvija po matriarhalni liniji. In čeprav Himbe ne podcenjujejo vloge patriarhalnih povezav, je za njih osnovnega pomena pripadnost matriarhalni liniji. Mišljenje, ki je skupna vsem Herero ljudstvom, je posledica prepričanja, da izvirajo vsi iz ene same skupne prednice.

Neizogibna posledica tega zapletenega dvojnega dednega sistema je tudi popolna politična razdeljenost in nedržavotvornost Himb. Vsak kraal je samostojno naselje, vasica, a pravzaprav samo ena družina, in še to samo družina po patriarhalni liniji.

Vsak kraal, ki ga od okoliške stepe loči v krog spletena vejnata ograja, vsebuje vse potrebno za normalen potek življenja pripadnika ljudstva Himba: čisto v sredini je ograda za drobnico, pred izhodom iz nje je postavljen tradicionalni ritualni ogenj, od koder prideš na-

Slika 3: Koče, zgrajene iz vej in ilovjice, po vsakem nalivu popravljajo ženske (foto: Špela Stres).

ravnost v glavno kočo z ritualno nišo. Ostale koče so razporejene v krogu okrog ograde za drobnico, vendar njihovi vhodi gledajo proč od ritualnega ognja. Vse koče pa so pravzaprav zgolj v ilovnata tla zapičeno vejevje, ki je na vrhu nekako speto skupaj in od zunaj zadelano z mešanico zemlje in vode. Ženske se po vsakem nalivu dobršen del dneva ukvarjajo s popravlom puščajočih streh, ki jih na novo izdelajo s to lepljivo zmesjo.

Medtem pa sredi domačega kraala ves čas sedi ostareli moški, bolšči v večno goreči ogenj in nalaga nanj. Od ognja se nikdar ne odmakne, ženska pa k ognju nikdar ne pristopi. Čeprav je vera v duhove prednikov med črnci močno razširjena, je duhovna povezava med živimi in že umrlimi predniki redkokje tako močno izražena kot pri Himbah in njihovih običajih, povezanih z ritualnim ognjem, ki ga ima po sveti dolžnosti v vsakem kraalu pravico in

dolžnost vzdrževati poglavar vasi, hkrati tudi najstarejši pripadnik patriarhalne linije v tej sorodniški skupini.

Ritualni ogenj predstavlja povezavo s svetom duhov, zato prihajajo Himbe k njemu s prošnjami in molitvami, ob njem izvajajo dnevne rituale, kot je ritual poskušnje mleka ritualnih krav, v katerem poglavar osvobodi mleko njegovih omejevalnih in škodljivih vplivov in ga naredi pitnega za druge člane družine. Ob ognju se dogajajo tudi iniciacije, v katere so vpleteni vsi člani lokalne skupine, družine, vasi.

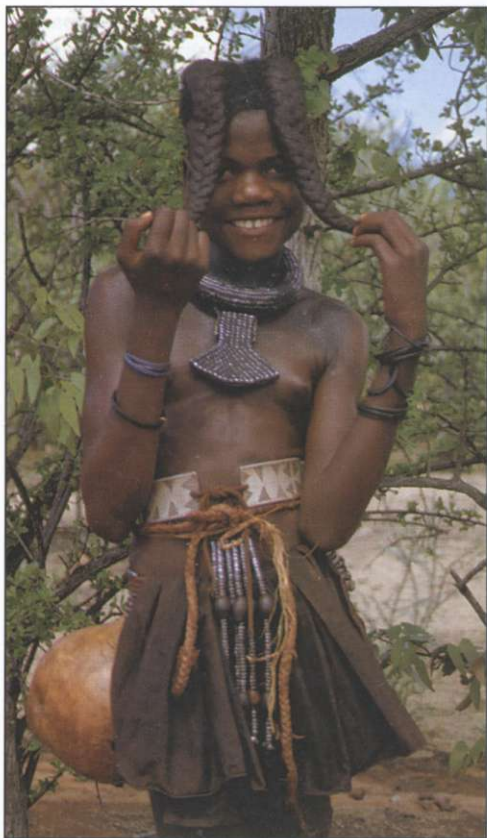
Ena takih iniciacij je na primer prvo soočenje novorojenčka s samim kraalom, njegovimi prebivalci in družinskimi duhovi prednikov. Ženskam namreč ni dovoljeno rojevati znotraj samega kraala, ampak se morajo v zadnjem stadiju popadkov umakniti kakšnih 300 m daleč v goščo, sam porod imajo namreč Himbe za nečisto dejanje. Prav tako se očetu otroka ni dovoljeno dotakniti, dokler se cela družina ne zbere pred ritualnim ognjem, poglavar prime novorojenčka v roke, ga visoko dvigne, zakriči njegovo ime in s tem predstavi dete zbrani družini in duhovom prednikov.

Iniciacij vseh vrst je pri Himbah še veliko: od obrednega izbivanja zob ob prihodu v puberteto, prek poroke do smrti in obrednih pokopov. Vse so na nek način povezane s tradicionalnim ritualnim ognjem, ki ne sme nikdar ugasniti, sicer je nad kraal in njegove prebivalce priklicano prekletstvo duhov prednikov.

Kljub temu da je njihov nabiralniški in nomadski način življenja sodobnemu svetu nepojmljiv, zaostal in na prvi pogled manjvreden, so Himbe eno najbolj samozadostnih ljudstev v Afriki. Razvili so decentraliziran politični sistem, medtem ko njihovo gospodarstvo temelji na svojstvenem pastirskem sistemu uporabe sušne in nerodovitne zemlje, skromnem vrtnarjenju in nabiralništvu, kar jim je omogočilo preživetje in celo razvoj kljub vojnem in suši. Prav zaradi tega in zaradi svoje zemljepisne oddaljenosti so bili tudi sposobni v dobršni meri ohraniti tradicionalen način življenja, in to prav ti isti način življenja, ki se mu je prikrito posmehoval Alfonso in ga hodijo opazovat bogatejši turisti. Zaradi turizma bo tradicionalnost

Slika 4: Mati z dojenčkom med vsakodnevnimi opravili v notranjosti koče (foto: Špela Stres).

Slika 5: Nedorasli fantje in dekleta imajo kite počesane naprej, dorasle ženske pa nazaj (foto: Špela Stres).

sama počasi izumrla, prodala se bo za sladkor, tobak in alkohol.

Poleg tega pa preti kulturi in bivalnemu prostoru Himb še ena, bolj otipljiva nevarnost. Namibijska in angolska vlada namreč načrtujeta gradnjo jezua na reki Kunene. Voda za njim bo poplavlila okrog 290 km² območja, na katerem danes živijo Himbe. Samo na namibijski strani reke se bo zaradi tega moralo preseliti okrog 5000 Himb. Težava sega še veliko globlje. Voda za jezom bi zalila tudi mnogo Himbam svetih krajev, grobišč, ki so ljudstvu z globoko vero v moč duhov prednikov, s katerimi se posvetujejo pred vsako pomembnejšo odločitvijo ali spremembo v življenju, ključnega pomena. Voda za jezom bo uničila tudi slapove Epupa, ki jim ljubkovalno pravijo Mali Viktorijini slapovi,

eno najlepših naravnih znamenitosti v Kaokoveldu.

Moč turizma je svoj vpliv pokazala tudi med Himbami. Način njihovega življenja se je spremenil s trgovino, v kateri prodajajo svojo podobo za njih škodljive dobrine zahodnega sveta.

Pojavile so se bolezni, ki jih Himbe prej niso poznali, pa alkoholizem in karies. S pogostejšimi obiski belcev so se razvile tudi nove vraže.

Noseča ženska se ni pustila slikati. Verjela je namreč, da bi lahko to škodovalo plodu. Deklica, ki smo jo srečali na poti, je ob pogledu na bele obraze pobegnila v goščavo. Njena prijateljica je kasneje izjavila, da jo je bilo tako strah zato, ker smo bili brez barve. Srečali smo tudi dečka, ki je med največjo vročino koračil v debelem črnem dežnem plašču. Našel ga je neznano kje, pomenil pa mu je preveč, da bi ga slekel v še tako pripekajočem soncu. Morda mu bo prinesel srečo, njemu in ljudstvu Himbe.

Slika 5: Himba pri drobljenju zrnja, v ozadju ograda, ki obkroža kraal (foto: Špela Stres).

POPOTOVANJE

BALIJSKA PREPLETANJA

Zdenko Huzjan

UDK: 908(594.61)

COBISS: 1.05

IZVLEČEK

Balijska prepletanja

Članek prinaša razmišljanje o otoku Baliu, ljudeh in njihovem odnosu do življenja, tesni povezanosti s pokrajino, ki je stoletja navdihovala njihovo ustvarjalnost, in o njihovih duhovnih razsežnostih.

ABSTRACT

Interlacing Bali

The article brings the author's perception of the island Bali, its inhabitants and their relation to life, close link-up with the natural environment, which inspired their creativity for ages, and of their spiritual extensiveness.

AVTOR

Zdenko Huzjan

Naziv: akademski slikar, redni profesor

Naslov: Oddelek za likovno vzgojo Pedagoške

fakultete Univerze v Ljubljani, Kardeljeva

ploščad 16, 1000 Ljubljana, Slovenija

Faks: +386 (0)61 189 22 33

Telefon: +386 (0)61 189 22 00

E-pismo: zdenko.huzjan@uni-lj.si

Ljudje smo nenasitni potovanj, ki nam lajšajo spoznanje o lastni majhnosti in minljivosti. Hočemo ponovno zaznati vonj lastnega gnezda, od koder smo se podali na pot. Kljub duhovnim razsežnostim, ki jo ponujajo domači travniki in gozdovi, navkljub požrešnosti letalskega prevoza, neudobni natlačenosti in premetavanju, ki po dolgih urah načne našo nezadržno željo, se znova in znova odločimo za pot v neznano, med drugačne ljudi, da bi močnejše začutili lastno bivanje. In potem kot prtljaga srečno pristanemo, tokrat na enem izmed indonezijskih otokov, v dvomilijonskem Dempasariju. Letališče na otoku Baliu leži pod še kačičim se vulkanom, obdanim z oblaki, ki jih gosti stalna tropska vlažnost in redči prijeten pasatni veter, ki ob plimi okrog in okrog otoka dvigne venec penečih se valov. Med morskimi valovi in vrhovi vulkanskih kraterjev so posejana riževa polja, ki se terasasto dvigajo nad obzorje skupaj s tropskimi plantažami in nekaj gozdovi. Po najvišjih predelih, v zamrlh vulkanskih kraterjih, so se nekoč umirila jezera, ki blažijo še vedno razgreto drobovje otoka. S pobojij gora se v globoko zarezanih tropskih strugah proti morju spuščajo telesa rek.

Obalno rastlinje med značilno razpotegnjenimi obcestnimi naselji s številnimi na stečaj odprtimi delavnicami in trgovinami je polno vonjav in barv, v vlažni notranjosti pa se zgosti v skorajda neprehodno zelenje. Gladke in mesene tropske rastline napetih oblik otočanom narekujejo polnoplastično rezbarstvo in kiparstvo, tako značilno za ta del sveta.

Utrujeni smo obsedeli na obali, v večerni zarji, kjer so otroci še živahno poskakovali pred valovi, dokler sonce ni zašlo med tankimi životi. Tropska večerna zarja ob ekvatorju je kratka. V hipu je noč, ki nato šumi z morjem in nam neznanim ozvezdjem v novi dan. Ljudje na otoku so kljub prenaseljenosti zaupljivi in iskreni. Na širokih obrazih je širok nasmeh in temne oči se neprestano iskrijo v prijaznost in pozdrav, vseeno pa se v njih zazna tudi skrb. Postave so lepo oblikovane, klesane s pasati, dežjem in soncem. Njihov značaj je širok kakor morje ter razposajen, kakor so valovi oceana, ki kličejo v irgo.

Slika 1: Značilne terase z nasadi riža (foto: Zdenko Huzjan).

Verske razsežnosti so vtakane v vsakdanje življenje hindujcev. Okrepljene so s posameznimi prazniki: rojstvo, materin čas očiščevanja, prvi koraki otroka, nato iniciacija s premazom zobovja, poroka in smrt s pokopom ter sežiganje trupla v ponovno rojstvo. Templji osmišljajo prostor bivanja in odhajanja. Z značilnimi dvigajočimi se nivoji ponazarjajo spoznavno življenje, dobro in zlo, duhovno očiščevanje posameznika, ki si s premagovanjem skozi zemeljsko življenje lahko prisluži stanje nirvane, večnega božjega blagostanja. Kamniti reliefi templjev se postopoma dvigajo od ploščadi do ploščadi, od odrešitve do odrešitve vse do vrha, ki predstavlja odrešitev samo kot začetek in konec vsega, kar obstaja in se zato dviga na stavbo že brez dekorativnih dodatkov. Balijsko hindujsko versko upodabljanje je izrazito ekspresivno, bogato, slikovito in je nasledstvo kitajskega izročila. Mehkoba okroglin telesa je napeta do skrajnosti. Ritem podob je zgoščen in dinamičen ter mikaven za oko. Enako slikovita je temperamentna balijska tržnica – pasar, ki oživi ob večerih z obilico nabranega in po-

nujenega sadja, zelenjave in začimb ter svežih in na vetru posušenih rib. Povsod je polno najrazličnejših dišav, oplemenitenih z vonjem zažgane sandalovine, ki se kadi iz spletenih daritvenih posod, razpostavljenih vsepovsod. Od morja v notranjost vodijo dokaj hitre ceste z gostim prometom, kjer se izročilo naravnih, prirojenih gibov teles ohranja v spretnem, hitrem prevažanju in skorajda intuitivnem, medsebojnem izogibanju, brez nepotrebnega hrupa in nerganja.

Jutra na otoku so zibajoča, prebujajo se skozi z vetrom opito zibanje palmovih listov z značilnim senčnim mežikanjem in kličejo v dan. Pasatni veter prinaša vonj po bujnem zelenju. Gosto razraščen riž na vlažnih terasah prerašča svojo mladost v zrelo barvo sončnega neba. Temna telesa ljudi so pogreznjena v jutranjo vlogo po nepreglednih terasah. Visoko nad njimi plapolajo molilne zastave in še višje lebde papirnati zmaji, ki s svojo senco begajo jate ptic.

Morje je izjemno, ko v jutru oblikuje svoje zvočno telo, in jadra so polna težkih vzdihljajev, dokler se ne prekabalimo do globljih

Slika 2: Daritveni obred pred praznikom polne lune
(foto: Zdenko Huzjan).

voda. Spodaj pod gladino, v drugem življenjskem okolju, ponujajo svojo slikovito podobo najrazličnejše koralne in lenobno plenijo tropске ribe ne da bi se zmenile za nas, ki se lahko le za hip zazremo v ta večni, sanjski svet. Valovi na koralnem grebenu sežejo visoko, plamenijo v prosojno nebo, vznemirjeno hlapijo po obali, od koder se nato pomirjeni zavalovijo nazaj, v objem modrega obzorja. Z valovanjem oceana se na otoku izteka življenje posameznika in prav z valovanjem vztrajno vznikajo nove in nove življenjske sledi. Temu vztrajanju je namenjena daritev visoko vzravnanih balijskih žena ob polni luni, ki kot boginje zemlje in neba prinašajo darila Dobremu in Slabemu, da bi uravnale življenje s smrtjo, da bi bili bogovi prizanesljivi do življenjskih napak, ki vodijo v neizbežno reinkarnacijo.

Kar je bilo, se ponavlja in kar se ponavlja, je že ponovljeno in vendar je v gibih in obrazih teh žena toliko lepega. Vsak molitveni pogled je namenjen njemu, božjemu in najvišje-

mu, prispodobi življenja; njemu, ki nima lastne podobe, čeprav biva povsod in v vsem. Njemu in v njem odraščajo vsak in vse. On je svetloba, zemlja, voda in hrana, je riževo zrno, ki praznično krasi obraze molivcev. Riž rodi na otoku dvakrat do praznika polne lune in je seme življenja. Šele polna luna ponovno razpre čas dežja, ki napolni strme kotanje pod vulkani z obilico vode, ki jo ljudje prestrežejo v mrežo teras, da vzklije nova letina. Dostojanstvena drža, praznična oblačila in nemo, blago zrenje lepo počesanih otrok z riževimi zrni na čelu je čudovit okras naravi, ki jo tukajšnji prebivalci tako spoštljivo nagovarjajo k usmiljenju. Vendar se vezi med goro in njegovim gozdom ter bitjem pod njim vse bolj krhajo. Vse več je tujcev, ki so že dodobra načeli ustaljeno življenje. Veščine, rokodelsko izročilo, ki je prej zidalo, klesalo in tkalo bogovom, sedaj vse bolj služi le še trgovini. Duhovne razsežnosti prejšnjih plemenskih skupnosti so danes porazgubljene po nešteti trgovinah, ki hlepajo po hitrem zaslužku. Lepota balijske kulture se umika pred tujci, enako kakor preplašena divjad, v še nedostopna območja. Le še drobno rezljane podobe iz notranjosti otoka kličejo po lepoti.

Vsak ptičji let, vsak premik živali in rastlin je vrednost zase, je neločljiv del celote, določenega hotenja v naravi, le mi ljudje poznamo stanje nepripravljenosti in nezbrano postopamo v lastnem prostoru, kadar izgubimo stik s svojim naravnim okoljem. Ljudje, ki prodajajo turistom svoje izdelke, kakor da ob tem ne vidijo svojih lastnih rok, kakor da ponujajo le predmet brez duhovne vsebine. Kakor da se ljudje vse bolj sramujejo svoje lepote in jo zakrivajo z brezkrvnimi na hitro izdelanimi, le za oko dopadljivimi izdelki. In vendar je v teh dolgih, gibkih prstih, v tropskih, vlažnih dlaneh toliko lepote, da presenečeni umolkujemo in smo le nemi opazovalci.

Težko je biti lep, če ni nikogar, ki bi pred nas razgrnil lastno lepoto bivanja. Morda se zato tako razveselimo otrok, ki to počno brez zadržkov in jim zato vsakič spontano pomahamo ob poti. Pred vsakim prelazom, pred mostovi in portali, pred opuščeno kraljevo palačo in tudi pred domom preprostih ljudi nas pri-

čakajo, v črno-bela oblačila odete klesane podobe z značilnimi kretnjami dobrodošlice, ki nas dobrohotno zaščitijo pred uroki. Ljudje na Baliu so vraževerni. Njihova sposobnost zaznavanja je hiperaktivna in jo zato neprestano brzda s šalo in dobro voljo, še posebej, kadar se srečajo s tujci. Vsak naš, še tako hrupen ali neroden gib jemljejo kot dogodek zase in vse nam je odpuščeno in že pozabljeno skozi nalezljivi smeh.

Balijski otroci vulkanov in najvišjemu, ognjenemu božanstvu je namenjena pokapljana kri petelinjih bojov po vaških skupnostih na koledarski dan, ko se oblika lune obrne na vzhod. In dobri letini je namenjena kri žrtvovanja bivola visoko v hribovskih vaseh, kje se z neverjetno obredno energijo silovito upodablja v les in na doma stkano platno. Vizualna moč zapisovanja otočanov je tako močna, da nam priključuje v življenje vse čase in verovanja. Želja po oblikovanju ima neverjetno moč. Vrh upodabljaajoče energije tvori versko in kulturno upodabljanje z visoko zavestjo vedskih kultur, katerega del je tudi tradicionalno vokalno in instrumentalno plesno gledališče. Splet prispodob dobrega zla, minljivega in večnega, kjer valovijo zasajeni gibi deklet s presunljivimi kriki kakor iz onostranstva. Mit deževnega gozda je še zaraščen z obredi. Gledališče je telo duha tukajšnjih prebivalcev, čeprav se številke časa zajedajo tudi vanj.

Valovi so danes poplavljeni do zelenih trav. Morje in sonce sta bila enake moči, le moč lune je pričela slabeti, vendar je bilo še nekaj ugodnih dni za sežig mrtvih, ki so čakali po grobovih. Balzamirano truplo iz začasnih grobov so svečano položili na ceremonialni stolp, ki so ga z mrtvim vred prenesli na pokopališče pod ogromnim figovcem, kjer so ga sežgali. Pogrebno svečanost je spremljala hrupna glasba na tolkala, šolarji z glasnimi krikom in vsa vaška skupnost v svečanih oblačilih. Zanimivi so bili predmeti, ki so jih ljudje nosili ob tej priložnosti v rokah. Vse do pokopa je truplo spremljala nagačena rajska ptica v roki prvorojenega sina ter drugi za nas nenavadni obredni dodatki. V naročju sonca se je med obredom svetlikalo zakrivljeno ritualno rezilo, s katerim je duhovni

*Slika 3: Obredno kremiranje umrlega
(foto: Zdenko Huzjan).*

s posebnimi kretnjami slekel truplo in ga odvezal vsakdanjosti, da je bilo pripravljeno na pot v večno blagostanje. Golo truplo so pred sežigom ponovno umili. Drama dogajanja, čeprav je šlo za praznovanje, je dosegla vrhunec prav med slačenjem, umivanjem pokojnika, ko so ljudje glasno s hitrimi gibi in z velikim pričakanjem zrl v obličje smrti. Truplo so sežgali v improviziranem, lesenem telesu psa, ki naj bi duha umrlega usmeril v božji objem. Nehote smo se spomnili ob tem na egipčanskega Anubisa. Presenetil nas je prizor dokončne osamitve, ko so pred nami odprli žrelo smrti z golim iz zemlje izkopanim truplom sredi množice ljudi, ognja in vonjav, ki so se ostro zažrle v nas, da smo ponovno zatrepetali pred lastno minljivostjo. Vaške skupnosti na otoku s skupnimi močmi premagujejo smrt posameznika brez joka, brez solza. Smrt je zanje priložnost za preživetje, združitve v večnost, ki je del vsega, tudi dremavih sivih odtenkov na neskončni peščenih obali, ko se morje upeha in pogrezne vase.

IZOBRAŽEVANJE

DROBTINICE IZ GEOUČILNICE 2

Igor Drnovšek

UDK: 91:371.64/.69

COBISS: 1.04

IZVLEČEK

Drobtinice iz geoučilnice 2

Članek predstavlja nekaj primerov uporabe matematičnega znanja in fotografij pri pouku geografije na srednji stopnji.

ABSTRACT

Small teaching means in a geography classroom 2

The article deals with some possibilities of using mathematical knowledge and photographs at the geography lessons in high schools.

AVTOR

Igor Drnovšek

Naziv: profesor geografije in angleščine
 Naslov: Podlubnik 159, 4220 Škofja Loka,
 Slovenija
 Telefon: +386 (0)64 624 952
 E-pismo: igor.drnovsek@guest.arnes.si

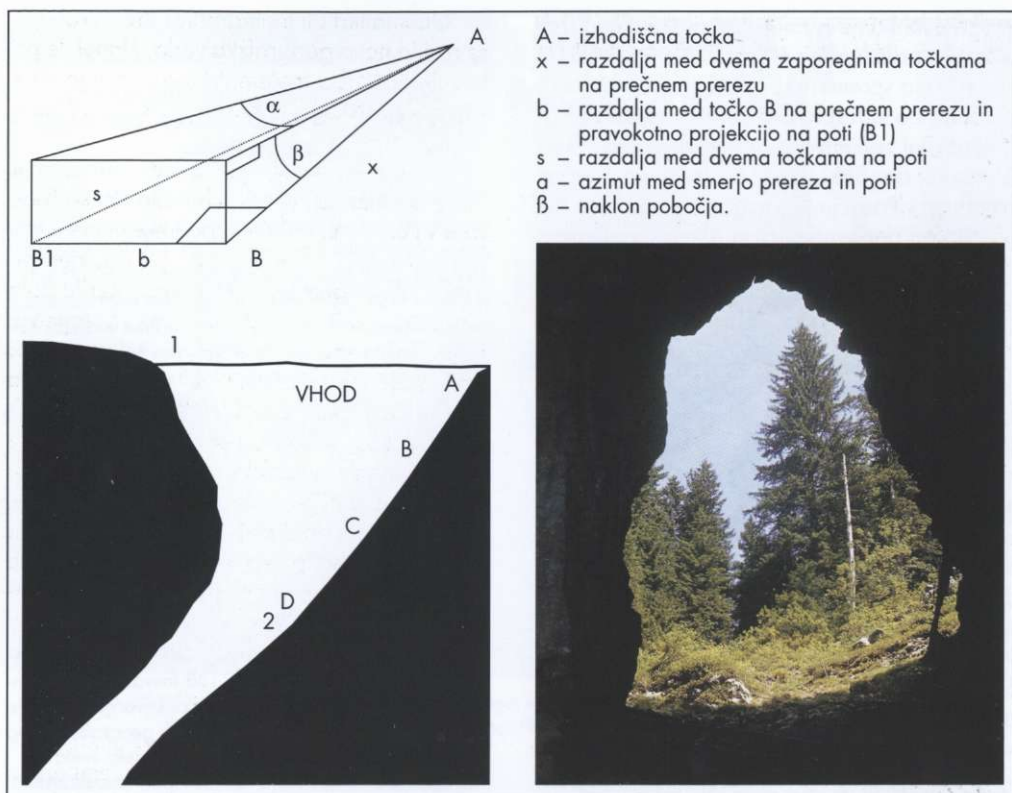
Geomatika ali mategrafija! Brez strahu, ni se rodila nova geografska veda, članek le prikazuje uporabo matematičnega znanja v okviru geografskega terenskega dela na srednji stopnji.

Naša prva naloga je izdelava temperaturnega prereza za vhodno brezno Velike Lednice v Paradani. Dobljene podatke merjenj temperature bomo vnesli na prečni prerez, kjer smo predhodno s pomočjo grafičnega merila določili točke meritev (A, B, C ...), ki so v medsebojnem razmaku 10 m (razdalja x). Ker želimo čim natančneje določiti delne temperaturne gradiente, morajo biti točke meritev na terenu zelo točno določene. Če bi se po pobočju lahko spuščali naravnost, bi seveda problem rešili z metrom. Toda pot, po kateri se bomo spustili, po pobočju vijuga in direkten spust bi bil glede na naklon nevaren, poleg tega pa nam to prepočuje tudi tabla, ki opozarja, da gre za zaščiten gorsko rastišče. Točke meritev bo torej treba določiti na terenu z uporabo kompasa, naklonomera, metra in kalkulatorja s kotnimi funkcijami. Tako dobljeni rezultati bodo ustrezali dejanskim vrednostim na vrisnem prerezu, seveda ob predpostavki, da je temperaturna razlika med točkama B in B1 na enaki nadmorski višini zanemarljiva.

Najprej s pomočjo naklonomera poiščemo izhodiščno točko A z viziranjem točke 1 na nasprotni strani brezna. Lokacijo točke B1, ki leži na označeni poti, nadmorska višina pa ustreza točki B na prerezu, pa dobimo ob uporabi Pitagorovega izreka in trigonometrijskih funkcij (slika 1) po naslednjem izračunu:

$$s = \sqrt{x^2 + b^2} = x \sqrt{\cos^2 \beta \cdot \tan^2 \alpha + 1} \quad (\text{slika 1}).$$

Ustrezno dokumentirane spremembe, ki jih v pokrajini lahko opazujemo vsakodnevno, so pri pouku geografije lahko neprecenljiv pripomoček. Fotoaparati in videokamere nam omogočata natančno in sprotno spremljanje dogajanj. Pri procesih, ki potekajo počasneje ali so časovno odmaknjeni, pa lahko za primerjavo stanja poiščemo starejše fotografsko gradivo.

Slika 1: Levo prečni prerez brezna Velike ledenice v Paradani (avtorja prečnega prereza: Viktor Verbič in Andrej Mihevc) in desno pogled na pobočja vhodnega brezna Velike ledenice v Paradani proti točki A (foto: Igor Drnovšek).

Slika 2: Ostenje Osojščice nad dolino Tolminke pred potresom aprila 1998 (levo), ko se je sprožil velik podor, in po potresu (desno), ko je podorno gradivo otežilo dostop do Pološke jame in prekrilo pot od planine Polog do izvira Tolminke (foto: Igor Drnovšek).

Slika 3: Primerjave različno starih fotografij, na primer stare fotografije Krna in Krnskega jezera (levo) ter nove fotografije Krna in Krnskega jezera (foto: Matija Klanjšček), omogočajo ugotavljanje nekaterih geografskih procesov in sprememb v pokrajini.

Tako lahko na primer s primerjavo letalskih posnetkov dveh ali večih zaporednih snemanj opazujemo spremembe poseljenosti, rabe tal, ponekod pa tudi spremembe rečnega omrežja.

Posebej zanimiva je primerjava stanja pred izjemnimi dogodki, kot je bil lanskoletni aprilski potres v Posočju. Za lažjo primerjavo je dobro, da pri ponovnem fotografiranju poiščemo stojišče in izrez predhodnega posnetka, zato je najbolje, da posnetek vzamemo s seboj na teren (slika 2).

S fotoaparatom ali videokamero, ki omogoča intervalno snemanje, lahko dokumentiramo tudi pojave večje dinamike, na katere se, v nasprotju s potresi, lahko vnaprej pripravimo, na primer: naraščanje gladine vode v rečni strugi ob močnejšem deževju ali prehod vremenske fronte in s tem povezane spremembe v atmosferi (tipi oblakov). Če pa za primerjavo dodamo še posnetke meteorološkega satelita za isto obdobje, bo uporabnost posnetkov še večja.

Zelo zanimive so lahko stare fotografije. S projekcijo nekaj zaporednih posnetkov na platno, ki ga prekrijemo s prosojno folijo, lahko med uro nastaja zemljevid, ki prikazuje širjenje naselja ali nekatere naravne procese, kot to prikazujeta posnetka območja med Krnskim jezerom in vrhom Krna (slika 3).

Če nimamo fotografij, se lahko na teren napotimo tudi po sledih starih slikarjev, ki so upodabljali pokrajino, čeprav je verodostojnost tovrstnega zapisa seveda manjša.

DOGODKI

PETDESETLETNICA GEOGRAFSKEGA INŠTITUTA ANTONA MELIKA ZRC SAZU Drago Perko

Geografski inštitut je 6. novembra 1948 ustanovila Slovenska akademija znanosti in umetnosti, z raziskovalnim delom pa je začel že dve leti prej. Leta 1976 je dobil ime po akademiku dr. Antonu Meliku (1890–1966), pobudniku ustanovitve inštituta in največjem slovenskem geografu, ki je inštitut vodil do leta 1966. Sledili so mu akademik dr. Ivan Rakovec do leta 1967, akademik dr. Svetozar Ilešič do leta 1981, akademik dr. Ivan Gams do leta 1983, dr. Milan Šifrer do leta 1987, dr. Drago Meze do leta 1992 in Milan Natek do leta 1994. Od takrat inštitut vodi predstojnik dr. Drago Perko.

Do leta 1992 so se raziskovalci ukvarjali predvsem s preučevanjem ledenikov, ledeniškega in rečnega preoblikovanja površja, poplavnih območij, naravnih nesreč in hribovskih kmetij v Sloveniji, potem pa z regionalno geografijo Slovenije.

Leta 1993 se je začelo projektno financiranje raziskovanja v Sloveniji, zato se je delo na inštitutu razdelilo na projekte in naloge. Od takrat je večina inštitutskega dela namenjenega raziskovanju Slovenije in njenih pokrajin ter pripravi temeljnih geografskih knjig o Sloveniji kot državi in Sloveniji kot delu sveta.

Od leta 1994 ima inštitut pet raziskovalnih enot: Oddelek za geoeкологию, Oddelek za regionalno geografijo, Oddelek za naravne nesreče, Oddelek za geografski informacijski sistem in Oddelek za tematsko kartografijo, poleg njih pa še knjižnico, kartografsko zbirko ter znanstvene zbirke Slovenske pokrajine, Slovenska naselja, Naravne nesreče v Sloveniji, Hribovske kmetije v Sloveniji in Slovenski ledeniki. Tega leta je Republiški štab za civilno zaščito Republike Slovenije ob svetovnem dnevu civilne zaščite inštitutu podelil Plaketo civilne zaščite kot priznanje za dolgoletno delo in izjemne dosežke in prispevke pri zaščiti in reševanju ljudi ter materialnih in drugih dobrin.

Od leta 1995 je na inštitutu sedež Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije, ki je že dokončala standardizacijo uradnih imen držav v slovenskem jeziku, trenutno pa pripravlja standardizacijo uradnih imen vseh naselij v Sloveniji.

Na inštitutu je ob koncu leta 1998 delalo enajst raziskovalcev in dve kartografki. Raziskovalci so v zadnjih desetih letih predstavili skoraj 200 referatov, njihova bibliografija se je povečala za več kot 600 enot, ob tem pa so si pridobili štiri magistrske in štiri doktorske nazive. Pogodbeno je z inštitutom vezanih še pet stalnih in približno štirideset občasnih sodelavcev.

Slavnostno prireditev ob petdesetletnici Geografskega inštituta Antona Melika sta vodila najmlajša člana inštituta Mimi Urbanc in Franci Petek (foto: Marko Zaplatil).

Raziskovalci so rezultate projektov in nalog objavili v številnih znanstvenih in strokovnih, pa tudi poljudnoznanstvenih publikacijah, saj bi znanost radi približali širšemu krogu ljudi. Dve publikaciji izdaja tudi inštitut. To sta znanstvena revija Geografski zbornik (*Acta geographica*), ki jo ureja dr. Milan Orožen Adamič in izhaja enkrat letno v angleškem in slovenskem jeziku v tiskani obliki in na Internetu (<http://www.zrc-sazu.si/www/gi/geo-s.htm>), ter znanstvena knjižna zbirka Geografija Slovenije, ki jo ureja dr. Drago Perko in bo izhajala enkrat ali dvakrat na leto. Prva številka zbirke je posvečena prav petdesetletnici inštituta in njegovemu razvoju.

Leta 1998 je na inštitutu potekalo pet večjih projektov:

- temeljni raziskovalni projekt Geografska mikrorregionalizacija Slovenije (nosilec dr. Drago Perko),
- temeljni raziskovalni projekt Vrednotenje rabe tal z vidika naravnih in družbenih razmer (nosilec dr. Matej Gabrovec),
- raziskovalni projekt naravne in kulturne dediščine Triglavski ledenik in ledenik pod Skuto (nosilec dr. Milan Orožen Adamič), ki je najstrejši stalni geografski projekt v Sloveniji, in
- ciljni raziskovalni projekt Kulturne pokrajine v Sloveniji (nosilec dr. Drago Perko).

Najpomembnejša dela, ki so jih sodelavci inštituta ter inštitut sam ali v sodelovanju z drugimi inštitucijami in posamezniki pripravili v zadnjem desetletju, so:

- Veliki družinski atlas sveta leta 1992,
- Države sveta 1993 leta 1993,
- knjiga in zgoščenka Krajevni leksikon Slovenije leta 1995,
- Veliki družinski atlas sveta leta 1992,
- multimedijška predstavitev Slovenije Kulturatlas Evropa – Slovenien za nemško govorno območje leta 1996,
- Priročni krajevni leksikon Slovenije leta 1996,
- regionalnogeografska monografije Slovenije Slovenija – pokrajine in ljudje leta 1998,
- knjiga Slovenske občine leta 1998,
- poljudnoznanstveni film Pokrajine v Sloveniji leta 1998,
- Geografski atlas za osnovne šole leta 1998 in
- prvi nacionalni atlas Slovenije Geografski atlas Slovenije leta 1998.

Raziskovalci inštituta so dejavni tudi kot uredniki in člani uredniških odborov številnih knjig in revij, v različnih komisijah državnih organov, pri Gibanju znanost mladini, kot mentorji podiplomskih mladih raziskovalcev, srednješolcev in osnovnošolcev, v Zvezi geografskih društev Slovenije in Ljubljanskem geografskem društvu ter drugod.

Predsednica Zveze geografskih društev Slovenije dr. Metka Špes je Milanu Natku podelila Zlato plaketo ZGDS (foto: Marko Zaplatil).

Ali so se dr. Jurij Kunaver, dr. Franc Lovrenčak in akademik dr. Ivan Gams (od leve proti desni) pogovarjali o fizični geografiji (foto: Marko Zaplatil)?

Dr. Drago Perko, predstojnik Geografskega inštituta Antona Melika, je v imenu inštituta iz rok direktorja Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Ota Lutharja prejel priznanje Dobri gospodar ali »Zlati prašiček« (foto: Marko Zaplatil).

V pogovor so se zapletli (od leve proti desni) dr. Milan Sifrer, dr. Vladimir Klemenčič, Milan Natek, dr. Mirko Pak in dr. Drago Meze; levo zadaj je Aleš Smrekar, eden od novinarjev, ki je svečanost izkoristil za radijske intervjuje z nekaterimi geografi (foto: Marko Zaplatil).

Uradni del slovesnosti je sklenil predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. France Bernik (foto: Marko Zaplatil).

Udeležence svečanosti je razveselila tudi velika torta s Slovenijo in znakom ZRC SAZU, ki predstavlja božično rojstvo (foto: Marko Zaplatil).

Za inštitut je izjemnega pomena mednarodno sodelovanje, ki je najbolj razvito z Avstrijo, Nemčijo, Japonsko, Italijo in Hrvaško. Žal pa zaradi stalnega pomanjkanja sredstev število stikov usiha. Tu pa smo že prišli k inštitutskim problemom: projekti z Ministrstva za znanost in tehnologijo pokrivajo komaj tretjino temeljnih inštitutskih potreb, od treh mladih raziskovalcev omenjeno ministrstvo financira samo enega, knjižnica in kartografska zbirka sta v veliki prostorski stiski, denarja je premalo na vseh področjih. Vendar zapis ob petdesetletnici inštituta ni namenjen problemom ampak predvsem dosežkom inštituta.

Inštitut je svojo petdesetletnico praznoval konec oktobra 1998 v stekleni dvorani hotela Slon skupaj s številnimi povabljenici, večinoma kolegi geografi in predstavniki ustanov, s katerimi inštitut največ sodeluje. V okviru uradnega dela sporeda, ki sta ga vodila Mimi Urbanc in Franci Petek, najmlajša člana inštituta, je Zveza geografskih društev Slovenije inštitutu podelila Zlato plaketo. Zlato plaketo je za svoje delo prejel tudi najstarejši član inštituta Milan Natek. Zlato plaketo ZGDS se podeljuje posameznikom in ustanovam »za življenjsko delo ali večdesetletno delo na področju geografije in v najrazličnejših telesih ZGDS ter za vidne in priznane dosežke na področju znanstvenoraziskovalnega, vzgojno-izobraževalnega in aplikativnega dela«. Direktor ZRC SAZU dr. Oto Luthar je inštitutu podelil nagrado Dobri gospodar za leto 1997. Inšti-

tut za geografijo in Oddelek za geografijo Filozofske fakultete ter založbi Mladinska knjiga in DZS so slavljenca obdarovali z dragocenimi in domiselnimi darili. Uradni del slovesnosti je s čustvenim govorom sklenil dr. France Bernik, predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Več zanimivosti o Geografskem inštitutu Antona Melika Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti lahko najdete na inštitutskih domačih straneh na Internetu: (<http://www.zrc-sazu.si/www/gi/geo-s.htm>).

DR. DRAGO PERKO IN DR. MILAN OROŽEN ADAMIČ PREJELA NAGRADO ZLATI ZNAK Mimi Urbanc

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti podeljuje zlate znake za pomembne znanstvene dosežke v zadnjih treh letih. V letu 1998 se je prvič zgodilo, da je prišel zlati znak tudi v geografske roke. Prejela sta ga namreč dr. Drago Perko in dr. Milan Orožen Adamič. Poleg njiju sta zlati znak dobila še filozof dr. Aleš Erjavec za raziskovalne dosežke na področju filozofske estetike in zgodovinarica dr. Petra Svoltjšak za najodmevnejši doktorat.

Dr. Drago Perko in dr. Milan Orožen Adamič prejmeta nagrado Zlati znak ZRC iz rok dr. Borisa A. Novaka (foto: Marko Zaplatilj).

Slavnostna podelitev nagrad je potekala 15. januarja 1999 v zgornji dvorani Slovenskega mladinskega gledališča v Ljubljani. Prireditve je bila neke vrste spomin na prejšnje prireditve, ki so bile prava posebnost zaradi edinstvene sporočilnosti, inventivne režije, dramaturgije in scenografije ter provokativnosti. Kulturno-znanstveni dogodek je režiral Sašo Podgoršek, snemala pa Televizija Slovenija. Del prireditve je bil tudi v znamenju 50. obletnice ustanovitve Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede in Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU.

Zlate znake so podeljevali nagrajenci iz preteklih let. Geografoma ga je podelil dr. Boris A. Novak. Obrazložitev nagrade je bila: »dr. Drago Perko, predstojnik Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, in dr. Milan Orožen Adamič, predsednik njegovega znanstvenega sveta, sta kot raziskovalca, avtorja, vodji znanstvenih projektov, organizatorja skupinskega in multidisciplinarnega raziskovanja ter medinstitucionalnega povezovanja po osamosvojitvi Slovenije izjemno prispevala k izidu vseh temeljnih geografskih del o Sloveniji kot državi in Sloveniji kot delu sveta. S tem sta pomembno prispevala k uresničitvi temeljnih usmeritev, ki jih je ob nastanku geografskega inštituta pred petdesetimi leti zapisala ustanoviteljica SAZU, k ugledu in razpoznavnosti ZRC SAZU ter k razvoju in popularizaciji geografske znanosti. Dr. Drago Perko, višji znanstveni sodelavec, se je rodil leta 1961 v Kranju. Leta 1985 je diplomiral, leta 1989 magistriral in leta 1993 doktoriral. Trenutno se ukvarja predvsem z regionalno geografijo, geografskimi informacijskimi sistemi in digitalno tematsko kartografijo. Je vodja dveh raziskovalnih projektov in mentor več mladim raziskovalcem. Poleg knjig je v tem desetletju v domačih in tujih revijah objavil več kot 50 znanstvenih in strokovnih člankov, okrog 30 samostojnih poglavij v znanstvenih in strokovnih knjigah ter več kot 200 drugih bibliografskih enot. Dr. Milan Orožen Adamič, znanstveni sodelavec, se je rodil leta 1946 v Ljubljani. Leta 1971 je diplomiral, leta 1979 magistriral in leta 1994 doktoriral. Ukvarja se predvsem z naravnimi nesrečami, regionalno geografijo in tematsko kartografijo. Je predsednik Komisije za standardizacijo zemljepisnih imen Vlade Republike Slovenije. Poleg knjig je v zadnjih desetih letih v domačih in tujih revijah objavil več kot 50 znanstvenih in strokovnih člankov, okrog 20 samostojnih poglavij v znanstvenih in strokovnih knjigah ter okrog 200 drugih bibliografskih enot. Nagrada zlati znak ZRC je namenjena predvsem njenemu skupnemu delu pri temeljnih geografskih knjigah v zadnjih treh letih: pri Krajevemu leksikonu Slovenije leta 1995, Velikemu atlasu sveta leta 1996 in monografiji Slovenija – pokrajine in ljudje leta 1998, ki je povzetek obsežnega in večletnega temeljnega znanstvenega projekta, ter pri Geografskem atlasu Slovenije leta 1998, prvem nacionalnem atlasu slovenske države.«

OCENE

SKOZI TRNOVSKI GOZD

Borut Peršolja

Možnost, da se ob vse večjem številu knjig s področja domoznanstva kakšna spregleda in ne zaide na geografske police, se vztrajno povečuje. Za marsikatero knjigo velja, da nas do prvega otipa platnic privede zgolj naključje, ki pa ga kaže vedno znova izkoristiti za širjenje razgledanosti in znanja. Besedni niz Trnovski gozd, Nanos, Hrušica zna zdrdrati marsikateri osnovnošolec. Ob brskanju v globini poznavanja pa naletimo na rahlo rdečico, saj severozahodni del kraških planot dinarskega sveta leži v območju slabo poznanih delov Slovenije.

Pomaga nam lahko nova knjižica (Kozorog, E.: Skozi Trnovski gozd, Gozdovi v Posočju, 2), ki jo je leta 1998 izdalo Društvo inženirjev in tehnikov gozdarstva Posočja v sodelovanju z Regionalnim centrom za okolje Srednje in Vzhodne Evrope, založil pa Branko, d. o. o., Nova Gorica.

Knjižica že s svojim naslovom vabi na odpravljanje teh belih lis, ob sledenju njenih napotkov pa nas bo uvrstila vsaj med poznavalce, če že ne med raziskovalce te slovenske pokrajine.

Knjižica je vodnik, ki nas vživlja v pokrov, ki je dal pokrajini ime: Trnovski gozd. Od tod naslovi poglavij: Trnovski gozd v času in prostoru, Trnovski gozd v očeh gozdarja, Biotska raznolikost Trnovskega gozda, Trnovski gozd v očeh javnosti, Gozdni bonton in Vodnik skozi Trnovski gozd. Gre torej za gozd, katerega površina je bila prvič podrobno izmerjena že leta 1736. Meje so bile takrat nekoliko drugačne od današnjih, tako da je Trnovski gozd obsegal 12.000 ha zemljišč, včeraj 9145 ha (8944 ha gozdov, ostalo so kmetijska in druga zemljišča), današnje in jutrišnje stanje pa je seveda lahko že drugačno. Gozd je doživljal in preživel različne oblike gospodarjenja (naselitev, sečnja za potrebe gradbeništva in glažutarstva, lomljenje ledu ...), zaznamoval pa ga je podrobnejši gozdnogospodarski načrt, ki je bil pod vodstvom Franca Flamecka izdelan že leta 1771 in je med najstarejšimi v Evropi. Načrt temelji na sonaravnem gospodarjenju z gozdovi, ki zagotavlja trajnost donosov gozda na dva načina: z določitvijo letnega poseka in njegovo prostorsko razdelitvijo. Od takrat je načrtovanje gospodarjenja s temi gozdovi potekalo bolj ali manj stalno. Doslej je bilo narejenih 14 gozdnogospodarskih načrtov.

S Trnovskim gozdom se bomo vidno seznanili že od daleč, ne glede na to, od kod prihajamo. Prvi celočutni stik pa bomo doživeli v *Trnovem (zanimive točke na poti)*, ki je najstarejša naselbina na planoti. Od tod krenemo do kraja *Pri žagi*. V nasprotju s pričakovanjem bo pred nami (tako zagotavlja avtor in preverjeno na terenu!) ogromna gola površina. K tej podo-

bi so pripomogli trije dejavniki: pretežno stari sestoji, ki se zaradi še ne do kraja proučenih vplivov ne pomlajujejo, svoje so opravili še siloviti vetrolomi in sušenje iglavcev. Zaradi sušenja je najbolj ogrožena jelka (samo še 15 % nepoškodovanih dreves), sledi ji smreka (65 %), najmanj ogrožena je bukev (95 %). Po tem ne preveč obetavnem začetku se bomo razveselili *smreke v Šibrovi dolini*, ki je s 47 m višine in debelino 123 cm (prsni obseg 387 cm) predstavica petih najdebelejših dreves Trnovskega gozda. Skozi *Lokve*, kjer je bila še pred pol stoletja razvita suhorobarska obrt, predvsem izdelovanje škafov, se vzpnemo na *Poldanovec* (1299 m), ki ga poleg miru odlikuje odličen razgled in botanična zanimivost. Strmi *Govci*, ki padajo proti severu v dolino Trebušnice, so poraščeni s črnim borom. Gre za naravno rastišče, ki mu ni primerjave v Sloveniji. Od iglavcev pa nazaj k listavcem: obiščemo lahko *javor nad Mojsko drago*, ki je najdebelejše drevo tod okoli (premer 145 cm, visoko prek 30 m).

Med najbolj znane kotičke Trnovskega gozda sodi *Smrekova draga* z izrazitim rastlinskim obratom v razponu 200 metrov višinske razlike. Razglašena je za gozdni in naravni rezervat, zato gibanje brez spremstva ni zaželeno. Ob cesti, ki pelje mimo *Paradane*, se lahko usedemo v senco *smreke in javorja*. Na prvi pogled nič posebnega, če ne bi poldrugi meter visoka smreka rasla v rogovi javorja. In tako nas vodnik vodi še na *Golake*, v *Paradano*, k *Mali Lazni*, *Smrečju*, na *Mrzovec* (1410 m), h *Krnici*, na *Kopitnik* in prek južnih obronkov Trnovskega gozda do *Predmeje*.

Nova gozdna učna pot nas vodi k začetku: k starožitnosti, ki ji danes pravimo sonaravnost. Zato bodo obiska te zanimive učilne v naravi veseli tako vaši učenci kot družinski sopotniki in prijatelji.

SKOZI TRNOVSKI GOZD

DRUŠTVA

2. POLETNI TABOR ŠTUDENTOV GEOGRAFIJE – DEŽELA ZLATIH SRC '98

Matija Zorn

Študentje geografije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani smo se že drugo leto zapored udeležili poletnega tabora za študente geografije in sorodnih ved. Tabor je organiziralo Društvo mladih geografov Slovenije (DMGS), nekdanja Študentska sekcija Ljubljanskega geografskega društva.

Tabor je potekal v Beli krajini od 6. do 11. julija 1998 pod imenom »Dežala zlatih src '98«. Ime za tabor smo si sposodili pri pesniku in pisatelju Tonetu Seliškarku, ki je v svojem delu *Ljudje z rdečim cvetom* tako poimenoval to deželico. V primernost imena smo se kmalu tudi sami prepričali, saj so nas povsod lepo in prisrčno sprejeli in bili do nas zelo gostoljubni. Veseli nas, da čas, ki je pretekel od Seliškarkovega opisovanja teh krajev, ni negativno vplival na gostoljubnost Belokranjcev.

Tabor tokrat ni bil tako raziskovalno obarvan, kot prvi, saj je Kras večina udeležencev že poznala in smo lahko več časa posvetili določnemu strokovnemu področju. Tokrat pa je bilo treba to pokrajino šele spoznati, saj večina udeležencev v Beli krajini še nikoli ni bila. Zato se nam je zdelo bolj primerno predstaviti to regijo z večino geografskih dejavnikov, kakor pa se posvetiti enemu ali dvema geografskima problemoma in po taboru še vedno ne imeti neke celovite predstave o teh 388 km² naše države.

Pri terenskem delu smo medse povabili profesorje, kolege in domačine, ki se ali so se tako ali drugače ukvarjali z Belo krajino. O geoloških, geomorfoloških, hidroloških in speleoloških značilnostih sta nam predavala in nas po terenu vodila prof. dr. Peter Habič (dolgoletni upravnik Inštituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU v Postojni) in Mauro Hrvatin (Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU). Več gostov smo imeli za področje družbene geografije. Tako nam je pri spoznavanju problematike obmejnosti regije priškočil na pomoč Damir Josipovič, ki iz te problematike pripravlja diplomsko nalogo. Pri spoznavanju turističnega značaja regije smo za pomoč prosili Minko Kahrič, ki to temo obdeluje v svoji diplomski nalogi. Franci Fortun - Funf, profesor geografije na črnolajski gimnaziji, nam je osvetlil problematiko večjih naselij in zaposlitvenih zmožnosti ter dnevno migracijo v regiji kot tudi prekmajno migracijo. Kot posebni temi smo obravnavali Kočevske Nemce in Uskoke oziroma Srbe. Pri slednjih je za razlago poskrbel domačin Zdravko Vukčević.

Na razpolago smo tokrat imeli šest dni, od katerih je prvi dan pomenil le prihod udeležencev, postavitve tabora na travniku na Sinjem Vrhu (8 km zahod-

no od Vinice), kjer bo potekala bodoča Naravoslovna učna pot Sinji Vrh in prvo seznanitev z Belo krajino v obliki predavanj organizatorjev.

Drugi dan se nam je pridružil Peter Habič, s katerim smo si najprej ogledali zajetje za prvi belokranjski vodovod v vasi Blatnik pri Črmošnjicah, ki je bil odprt 27. junija 1898 in je malo pred našim obiskom praznoval stoletnico. Sledil je obisk Mirne gore (1047 m), kjer smo poslušali predavanje o fizičnogeografskih značilnostih regije s poudarkom na rezultatih študije z imenom »Idejna rešitev regionalne preskrbe Bele krajine s pitno vodo do leta 2050«, ki so jo izdelali Inštitut za raziskovanje Krasa ZRC SAZU, Geološki zavod Ljubljana in Vodnogospodarski inštitut Ljubljana koncem osemdesetih in v začetku devetdesetih. Nekateri rezultati te študije so objavljeni v članku P. Habiča in J. Kogovškove z naslovom Sledenje v kraškem zaledju Krpe v jugovzhodni Sloveniji, ki je izšel v Krasoslovnem zborniku 21 leta 1992. Seznanili smo se s kraškim vodonosnikom Kočevskega roga in Poljanske gore, ki na zahodu obrobja Belo krajino. Tako smo lažje razumeli podzemne vodne zveze oziroma zaledje večjih belokranjskih izvirov Krpe, Doličnice in Obrha. Sledil je ogled Ponikev na Mirni gori, kjer je bilo nekoč naselje Kočevskih Nemcev. Danes travnike okrog tega opuščenege naselja kosijo lovci, da dobijo krmo za divjad. Le zaradi tega ta del Mirne gore ni poraččen.

Ogledali smo si tudi studenec Otovec pri vasi Otovci, ki izvira in ponika v isti vrtači. Do tega pojava je prišlo, ker je Bela krajina primer nizkega krasa, kjer je kraška talna voda plitvo pod površjem; v tej vrtači pa je talna voda krajevno segla na površje. Sledil je ogled izvira Doličnice, kjer je zajetje za črnomaljski in belokranjski vodovod.

Tretji dan smo se udeleženci tabora razdelili v dve skupini. Prva skupina se je seznanjala s turistično funkcijo regije, druga pa je imela za temo politično geografijo, saj so se člani te skupine seznanili s problemi, ki jih je prinesla nova državna meja, in z življenjem srbskega (uskoškega) prebivalstva tega območja, ki je sem pribežalo pred Turki verjetno iz Hrvaške in Bosne morda celo iz Črne gore in se tu naselilo v 16. stoletju.

Prva skupina se je posvetila turističnim značilnostim regije. Ogledali so si dva kampa ob Kolpi ter bili v Campu Vinica seznanjeni s projektom »Krajski park Kolpa«, ki naj bi bil v kratkem tudi uresničen. Park bo obsegal ožje območje ob Kolpi od Starega trga ob Kolpi do Fučkovcev in bo zavzemal okrog 3500 ha ter bo zavaroval obkolpske ekosisteme. Tako bodo zavarovali naravne vire in dali temelje sonaravnemu turističnemu razvoju. V parku bodo posebno varstvo namenili 17 naravnim znamenitostim in 38 kulturnim spomenikom. Informacijsko središče parka bo v vasi Žuniči.

Za tem se je prva skupina odpravila v okolico Adlešičev, kjer so si v vasi Jankoviči ogledali turistično kmetijo Raztresen. Tu so si med drugim lahko ogledali raz-

stavo domače obrti iz cele Bele krajine. V bližnji vasi Purga so si ogledali kmetijo družine Cvitkovič, ki se ukvarja z izdelavo lanenih izdelkov, po katerih so znani tudi širše, saj so bili deležni že mnogih mednarodnih nagrad. Kmetija ima tudi razstavo nagrajenih izdelkov, vredna ogleda pa je tudi proizvodnja.

Druga skupina je večino časa preživela v štirih uskoških vaseh: Bojanci, Marindol, Miliči in Paunoviči. Obisk teh krajev je bil povezan z ogledom pokopališč in cekva teh vasi ter pogovorom z domačini. Pri tem nam je nabolj pomagal Zdravko Vukčević, doma iz Bojancev, ki nam je opisal življenje, navade in vero srbskega prebivalstva teh predelov. Na pokopališčih smo opazili napise v cirilici, a tudi vse več napisov v latinici, saj, kot nam je povadal domačin, mladi cirilice skorajda ne znajo več, odkar se je ne učijo več v petem razredu osnovne šole. Na grobnikih pade v oči, da se priimki zelo ponavljajo. Tako so za Bojance značilni priimki Vrlinič, Radojčić in Kordić, za Marindol Stipanović, Selaković, Bunjevci, Katić in Mikunović, za Miliče Milič, Jakovac, Vukčević in Dragičević ter za Paunoviče Vignjevič in Paunović. Za lažje razumevanje pravoslavne vere je smo se pogovarjali s pravoslavnim duhovnikom oziroma »sviještenikom« v Miličih, ki prihaja sem maševat iz (Srpske) Moravice na Hrvaškem.

Četrti dan sta bili na sporedu mesti Črnomelj in Metlika ter seznanitev s funkcijami, ki jih obe mesti kot sedeža občin opravljata. S tem nas je seznanil prof. Franci Fortun. V Bojancih smo si ogledali seizmološko postajo Uprave Republike Slovenije za geofiziko, ogled Metlike pa je bil povezan z obiskom v vinski kleti Kmetijske zadruge Metlika. Ogledali smo si tudi reko Krpo in njen izvir, znan po onesnaženosti s strupenimi polikloriranimi bifenili (PCB) iz odpadnih kondenzatorjev. Te so neprimerno odlagali v kraško zaledje reke Krpe. Zaradi te onesnaženosti se voda Krpe uvršča v 4., najslabši kakovostni razred.

Pri spoznavanju Bele krajine nismo mogli mimo značilnih belokranjskih stelnikov oziroma gozda s prevlado breze in orlove praproti. Tak gozd se je razvil na kraških tleh s kislimi prstmi, kjer je človek z grabljenjem lista in košnjo podrostri postopno izpodrinil prvotni nižinski gozd belega gabra in hrasta.

Peti dan je bil bolj fizičnogeografsko obarvan, saj smo delo na terenu začeli v Poljanski dolini, ki se proti severu nadaljuje v Rajhenavsko-Koprivniško podolje. Razprava je tu pod vodstvom Maura Hrvatina tekla predvsem o geomorfološkem nastanku Poljanske doline. Njen nastanek bi lahko bil hidrološko, tektonsko ali kako drugače zasnovan. Drugi del dneva pa smo posvetili Krajskemu parku Lahinja, ki je zavarovano območje naravne in kulturne krajine, na katerem so pomembne sestavine naravne in kulturne dediščine. Park je bil ustanovljen leta 1988 in obsega okrog 200 ha (okrog 120 ha je obdelovalnih zemljišč, okrog 80 ha pa predstavljajo gozd, močvirja in vlaž-

ni travniki). V parku je več znamenitosti, od katerih smo si ogledali izvir Lahinje in njen znani okljuk, topli izvir Toplice, kraško jamo Zjot in izvir potoka Nerajčice. Žal smo se v parku lahko na svoje oči prepričali, da je tu slabo poskrbljeno za obiskovalce, saj so nekateri smerokazi do znamenitosti podrti ali pa zakriti, opisov znamenitosti pa sploh ni.

Sesti, zadnji dan tabora je bil posvečen kanjonu reke Kolpe. Kolpo smo spremljali po dolini navzgor od Starega trga vse do Osilnice, od tu smo po dolini navzgor sledili reko Čabranko, katere izvir smo si tudi ogledali. Ob Kolpi smo si med drugim ogledali izvir Bilpe, v katerem se pojavljajo vode reke Rinže iz Kočevskega polja in izvirno Kobiljno jamo.

Z ogledom izvira Čabranke smo tabor sklenili, zavedajoč se, da še zdaleč ne vemo vsega o Deželi zlatih src, vendar nam je bil tabor v pomoč, da smo dobili vsaj prvi vtis in morda celo več.

Za uspešno izvedbo drugega tabora DMGS se še enkrat zahvaljujemo vsem predavateljem, ki so bili pripravljeni prevzeti vodstvo po Beli krajini, še posebej pa se zahvaljujemo Belokranjcem, ki so nam s svojo gostoljubnostjo pomagali narediti tabor nepozaben.

OŽIVLJENA STRAN 360 NA TELETEKSTU Drago Kladnik

Po nekajletnem zglednem delovanju strani Geografija in geodezija na Teletekstu TV Slovenija je prišlo pred nekaj meseci do zastoja v pošiljanju rednih informacij. Grozilo je, da bo vodstvo Teleteksta stran ukinilo, zato ni več objavljalo niti nekaterih sproti poslanih obvestil za člane Zveze geografskih društev Slovenije (ZGDS) oziroma člane Ljubljanskega geografskega društva (LGD).

S tem bi izgubili brezplačno možnost medsebojnega obveščanja in popularizacije geografije na teletekstu, ki je kljub nezadružni konkurenci elektronske pošte na Internetu še vedno upoštevanja vreden medij. Ocenjuje se, da je dostopen v vsaj polovici slovenskih gospodinjstev, vendar natančne meritve gledanosti še niso opravljene. O gledanosti posameznih vsebin še največ povedo največkrat »razburjeniki« telefonski klici nezadovoljnih uporabnikov. Vodstvo Teleteksta domneva, da si je v času rednega posredovanja vsebin geografske prispevke ogledovalo do 10% gospodinjstev z možnostjo njegovega ogleda, kar je preračunano v absolutno število okrog 30.000 ljudi, to pa je zavidanja vreden dosežek.

Še preden se je strani Geografija in geodezija zgodilo najslabše možno je z vodstvom Teleteksta prišlo do ponovnega dogovora. Ta omogoča, da se na strani 360 znova objavljajo informacije za člane ZGDS in LGD. Obvestila in druge informacije naj bi se praviloma izmenjevali vsak ponedeljek. Uredništvo Tele-

teksta nam daje tedensko na razpolago 5 do 6 podstrani, z naše strani pa je bilo obljubljen, da bomo prispevke dostavljali redno. Hkrati vodstvo Teleteksta obljublja, da bo v okviru nove celostne podobe geografiji že v kratkem zagotovilo samostojno stran.

Vodstvo Teleteksta predvideva, da bo medij aktualen vsaj še desetletje. Z novimi tehničnimi rešitvami naj bi sčasoma možnosti njegove uporabe razširili, odpravili nekatere slabosti pri njegovi uporabi (zagotovili naj bi na primer neposredno nastavitvev podstrani, kar do sedaj ni bilo možno) in omogočili lažjo korespondenco s posredovalci informacij. Že zdaj je mogoče prenos po elektronski pošti, vendar se pred objavo gradivo pretipkava in lektorira. Želja vodstva je, da omogoči kar najbolj neposreden prenos zapisanega gradiva.

Ploden razgovor z vodstvom Teleteksta nas zavezuje, da se dela lotimo sistematično in dosledno. Pri tem vidimo štiri glavne vsebinske sklope:

- obvestila članom ZGDS in LGD, ki naj imajo načeloma prednost pred drugimi vsebinami (zavedati se moramo, da je vsebinski sklop, kamor je vključena geografija, v prvi vrsti namenjen razvedrilu),
- geografske publikacije in knjižna poročila z geografsko vsebino,
- aktualna metodološka in terminološka problematika,
- geografske zanimivosti (splošne, regionalne; svet, Slovenija).

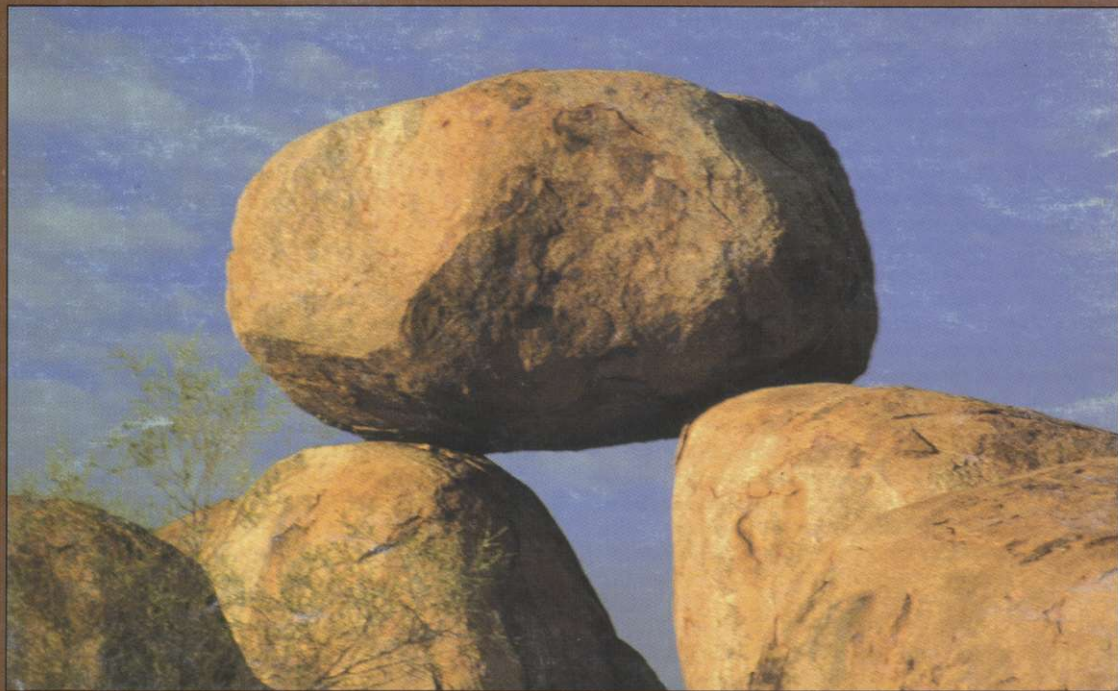
V zvezi s prvim vsebinskim sklopom so vsi predsedniki komisij, podkomisij in odborov ZGDS naprošeni, da se pravočasno obrnejo na informatorja Drago Kladnika, tel. (061) 200 27 31. Pri tem bodo s pridom uporabljena tudi obvestila, ki krožijo na Geolisti. Za obvestila LGD-ja bo skrbela Urška Eniko.

Tudi pri preostalih vsebinskih sklopih bomo skušali zagotoviti sprotno informiranje. Poudarek bo na raznih aktivacijah geografov in na aktualnih temah, ki jih bomo na kratko skušali osvetliti skozi prizmo geografa. Poskušali bomo prikazati naš strokovni pogled na določene terminološke probleme, kakršen je na primer uporaba pojmov pokrajina oziroma krajina. Splošna geografska tematika naj predstavi nekatere, širši javnosti manj znane pojave v pokrajini, medtem ko naj regionalno obarvana tematika oriše določene pojave na ravni, ki presega zapise v splošnih enciklopedijah.

Izhajamo iz podmene, da morajo imeti zapisi ljudnoznanstveno raven, ki naj preseže srednješolsko povprečje. Zanj se predvideva, da je njegova spoznanja mogoče pridobiti na drugih mestih. Pomembno se je zavedati, da je razpoložljivi prostor odmerjen sorazmerno skromno (ena podstran ima do 700 znakov), zato bodo vsebine predstavljene zgoščeno. V razgovoru z vodstvom Teleteksta je prevladala misel, da je posamezne zapise bolje prikazati bolj celovito, na več podstraneh. Takšen pristop bo imel prednost pred drugo možnostjo, da se v posameznem tednu predstavi več krajših vsebin.

LJUBLJANSKO GEOGRAFSKO DRUŠTVO

Aškerčeva 2
1000 Ljubljana

Granitne Vražje frnikole (Devil marbles) v Avstraliji (foto: Matej Gabrovec)

NAROČILNICA – (preslikaj in izreži)

Šola

Naslov

Datum

Naročamo komplet diapozitivov (ustrezno obkroži):

1. **AZIJA** (105 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 19.750,00 SIT
2. **AFRIKA** (105 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 19.750,00 SIT
3. **ZEMELJSKO POVRŠJE – oblike in geomorfni procesi** (135 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 24.750,00 SIT
4. **SLOVENIJA Z ZAMEJSTVOM I** (143 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 25.850,00 SIT
5. **SEVERNA AMERIKA** (90 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 18.750,00 SIT
6. **LATINSKA AMERIKA** (120 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 23.550,00 SIT
7. **AVSTRALIJA, OCEANIJA IN POLARNA OBMOČJA** (105 diapozitivov s spremnim besedilom), cena 19.750,00 SIT

Žig

Podpis odgovorne osebe:

V ceno je vštet prometni davek. Denar nakažite na Ljubljansko geografsko društvo, Aškerčeva 2, Ljubljana, žiro račun številka 50100-620-133-05-1010115-1620908. Rok dobave je 30 dni od naročila. Navedene cene veljajo do 31. 12. 1998. Vse informacije dobite v Zemljepisnem muzeju Slovenije, Trg francoske revolucije 7, Ljubljana, telefon 061.200 27 11.